

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Johana Nelibová

Ctnosti a neřesti společnosti 14. století – Román o Fauvelovi

Virtues and vices of the 14th century society – The Roman de Fauvel

Praha 2020

Vedoucí práce: prof. PhDr. Martin Nejedlý, Dr.

Poděkování:

Ráda bych poděkovala prof. PhDr. Martinovi Nejedlému, Dr., za velmi vstřícný přístup při vedení této práce a za velkou pomoc se sháněním potřebné literatury během karanténního období.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 16. srpna 2020

Johana Nelibová

Klíčová slova:

Román o Fauvelovi, román, bajka, středověk, ctnosti a neřesti, dvůr

Key words:

Roman de Fauvel, novel, fable, middle age, virtues and vices, court

Abstrakt:

Cílem mé práce je uvést méně známý francouzský středověký román o Fauvelovi do širšího povědomí a představit ho jako hodnotný pramen pro studium společnosti vrcholného středověku a jejích mravních hodnot. Díky Fauvelovi, koni, co se stal králem lidí, se má čtenář možnost ponořit do života na královském dvoře a odhalit jeho pravou tvář. V mé práci se sama vydám na dva významné evropské dvory, které spojovala osoba Jana Lucemburského, a sice dvůr francouzský a český. Pokusím se poukázat na to, jak vlastně ctnostná a neřestná byla společnost okolo krále i král samotný. Co vlastně chce příběh o Fauvelovi čtenáři říct?

Práce bude využívat také poznatky z jiných disciplín, jako je literární věda či výtvarné umění, neboť příběh o Fauvelovi je zachován i ve výtvarné podobě na mnoha iluminacích. Dílčí výsledky budou průběžně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

Abstract:

The goal of my bachelor thesis is to introduce the little-known French medieval novel *Roman de Fauvel* to a larger awareness and present it as a valuable source for studies of the medieval society and its behaviour. Thanks to Fauvel, a horse who becomes a king of the people, the reader has an opportunity to immerse into the life at the court and uncover its true face. In my bachelor thesis, I will follow two important European courts, the court of France and the court of Bohemia, which were connected by the king John of Luxemburg. Thus, I will try to show how virtuous and dissolute the society around the king and the king himself is. What does the story about Fauvel want to say to the reader?

The thesis will employ knowledge of other disciplines, such as literary science or fine art, for *Roman de Fauvel* is kept in many illuminations. All strands of the thesis will be regularly consulted with the thesis supervisor.

Obsah

Úvod.....	7
1. Román o Fauvelovi.....	10
1.1 Příběh	11
1.2 Fauvel	15
1.3 Fortuna	18
2. Filip IV. Sličný a jeho doba v románu	20
2.1 Finance	20
2.2 Rádci.....	22
2.3 Karel z Valois a konflikt s Enguerrandem z Marigny	23
2.4 Pravý král.....	26
3. Jan Lucemburský	30
3.1 Ctnostný král-rytíř.....	30
3.2 Hříšný král-cizinec.....	32
Závěr.....	37
Seznam pramenů a literatury	39
Seznam příloh.....	44
Přílohy.....	45

Úvod

Francouzský středověký Román o Fauvelovi je dílo, které barvitě odkrývá poměry, které vládly ve francouzské společnosti počátku 14. století, v době vlády Filipa IV. Sličného a jeho synů. A proto, ač je to dílo literární, je zároveň i hodnotným pramenem pro studium mentality francouzské dvorské společnosti v době krize Francouzského království. Tento pramen obsahuje jak apokalyptické myšlenky a upozornění na brzký příchod Antikrista, tak také zhmotňuje lidské neřesti, které ovládaly společnost. Nejznámější a nejzachovalejší verzí románu je rukopis BnF fr. 146 nacházející se ve Francouzské národní knihovně v Paříži, který je obohacen o četné iluminace a hudební části. Já sama jsem pracovala s překladem do soudobé francouzštiny z roku 2012, který vyšel v nakladatelství *Le Livre de Poche (Lettres gothiques)*¹.

Z mnoha úhlů se tímto dílem zabývají historici, literární vědci, ale také muzikologové a kunsthistorici v západní Evropě, ve Spojených státech a v Kanadě, z jejichž prací jsem vycházela. Z literárního hlediska nejvýznamnější a nejobsáhlejší práci s fauvelovskou tematikou *Fauvel au pouvoir: lire la satire médiévale*² napsal švýcarský romanista, profesor na univerzitě v Lausagne Jean-Claude Mühlethaler. Z jeho prací vycházejí také další dva švýcarští romanisté, a sice Philippe Frieden a Thibaut Radomme. V Evropě se jím dále zabývá profesorka na univerzitě v Rouen Élisabeth Lalou či britská muzikoložka, profesorka na univerzitě v Cambridge Susan Rankin. Pokud jde o Spojené státy, zde bych ráda vyzdvihla americkou romanistku, profesorku na univerzitě v New Yorku Nancy Freeman Regalado a americkou historičku, profesorku na Brooklin college Elizabeth A. R. Brown. V Kanadě je to pak historik, profesor na univerzitě v Montréalu Serge Lusignan. A na Réunionu se Fauvelem zabývá francouzský romanista Patrice Uhl. Všichni mnou zmiňovaní autoři se také podíleli na vícejazyčném kolektivním díle *Fauvel studies*³, mapujícím Fauvela a jeho dobu ze všech stran.

V českém prostředí je toto dílo velmi málo známé až neznámé, proto jsme se s mým vedoucím práce panem profesorem Martinem Nejedlým rozhodli, že jej veřejnosti osvětlím a představím ho jako hodnotný pramen pro studium mentalit středověké dvorské

¹ STRUBEL, Armand, ed. *Le Roman de Fauvel*. Paris: Le Livre de Poche (Lettres gothiques), 2012.

² MÜHLETHALER, Jean-Claude. *Fauvel au pouvoir: lire la satire médiévale*. Paris: Honoré Champion, 1994.

³ BENT, Margaret a Andrew WATHEY, ed. *Fauvel studies: Allegory, Chronicle, Music, and Image in Paris, Bibliothèque Nationale de France, MS Français 146*. Oxford: Clarendon Press, 1998.

společnosti. Vzhledem k tomu, že práci píšu na oboru Historie, zabývala jsem se literárním kontextem jen okrajově, hlavně pro vysvětlení postav v díle vystupujících. Zaměřila jsem se především na francouzského krále Filipa IV. Sličného a jeho rádce Enguerranda z Marigny, který je považován za vzor pro postavu Fauvela v první knize románu. Touto problematikou se zabývali také autoři monografií o Filipu IV. Sličném jako byl Jean Favier (1932–2014) či Georges Bordonove (1920–2007). Kapitulu o Enguerrandovi z Marigny napsal také Joseph Petit (1874–1908) ve své monografii o Karlovi z Valois, kde líčí právě vztah mezi bratrem krále a tímto nejbližším královým rádcem.

Má práce je dále propojena s českými dějinami osobou Jana Lucemburského, který je z hlediska historiografie i literatury velmi rozporuplnou osobností. V západní Evropě, hlavně ve Francii, na něj pěli ódy již v době jeho života, zato v českém prostředí je to postava značně neoblíbená a zavrhaná. Až v posledních letech je u nás snaha Jana Lucemburského rehabilitovat, očistit ho od nánosů pomluv, nahlédnout na něj objektivnějším zrakem a zařadit ho mezi kánon úspěšných českých králů. Tato tendence je nejvíce patrná u paní profesorky Lenky Bobkové, z jejíž nejnovější monografie o Janu Lucemburském⁴ jsem v práci taktéž čerpala.

Literární obraz Jana Lucemburského vykresluje buď jako ctnostného, nebo neřestného člověka, nic mezi tím. Jak ve francouzském prostředí Románu o Fauvelovi, tak i v česko-francouzském prostředí kronik a básní je důležitým cílem autorů nahlížet na společnost a její představitele z pohledu ctností a neřestí. Proto jsem si pro propojení s českými dějinami vybrala právě rozporuplného Jana Lucemburského.

Problematikou Janovy osoby a také jeho rozporuplnosti se zabývají jmenovitě historici jako Lenka Bobková, kterou jsem již výše zmínila, dále Robert Antonín, z jehož příspěvku o ideálním panovníkovi z knihy *Dvory a rezidence ve středověku II.*⁵ jsem čerpala, či Martin Nejedlý, který o jeho rozporuplnosti píše v příspěvku s názvem «*Si vous êtes amenés à choisir un nouveau roi, je vous conseille ne pas traverser les forêts à la recherche des bois tortueux*» *L'image de Jean l'Aveugle dans les sources médiévales*

⁴ BOBKOVÁ, Lenka. *Jan Lucemburský: otec slavného syna*. Praha: Vyšehrad, 2018. Velké postavy českých dějin.

⁵ *Dvory a rezidence ve středověku. 2, Skladba a kultura dvorské společnosti*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2008. Mediaevalia Historica Bohemica. Supplementum.

*tchèque*⁶. Dále se Lucemburky a dvorskou kulturou zabývají historici jako je Zdeněk Žalud, Jana Fantysová-Matějková a mnoho dalších, kteří přispěli do rozsáhlé publikace *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*⁷, vydané roku 2012. Ze starších historiků se Janem zabývali například Josef Šusta (1874–1945) a jeho *Král cizinec*⁸, či Jiří Spěváček (1923–1996) v díle *Král diplomat*⁹.

V zahraničí se Janem Lucemburským a Lucemburky zabývá polský historik Wojciech Iwańczak, dále německý bohemista a historik Jörg Konrad Hoensch či v minulém století již zesnulý francouzský historik Raymond Cazelles (1917–1985).

I když druhá část mé práce nepřináší z pohledu historického bádání příliš mnoho nových poznatků, je poprvé propojena s francouzským románem o Fauvelovi svou ctnostnou a neřestnou složkou, u Fauvela tak ikonickou. Navíc jsem do své práce zařadila i mé vlastní překlady úryvků z románu, který není do češtiny přeložen, a seznam ctností a neřestí, které v románu vystupují. O některých z nich se v románu mluví hlouběji, ty jsou pak obohaceny těmito podrobnějšími komentáři, které jsou rovněž mými vlastními překlady.

⁶ NEJEDLÝ Martin. « Si vous êtes amenés à choisir un nouveau roi, je vous conseille ne pas traverser les forêts à la recherche des bois tortueux. » L'image de Jean l'Aveugle dans les sources médiévales tchèques. In: MARGUE Michel et al. Images de Jean l'Aveugle. Luxembourg, v tisku.

⁷ ANTONÍN, Robert, BALETKA, Tomáš, BARTLOVÁ, Milena, et al., ŠMAHEL, František a Lenka BOBKOVÁ, ed. *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012.

⁸ ŠUSTA, Josef, KROFTA, Kamil, ed. *České dějiny. Dílu II. Část 2., Král cizinec*. V Praze: Jan Laichter, 1939. Laichterův výbor spisů poučných.

⁹ SPĚVÁČEK, Jiří. *Král diplomat: Jan Lucemburský 1296–1346*. Praha: Panorama, 1982. Stopy, fakta, svědectví.

1. Román o Fauvelovi

Za vlády Filipa IV. Sličného vznikaly první velké francouzské satiry¹⁰, jednou z nich je i Román o Fauvelovi. Vznikl mezi léty 1310–1316 v prostředí královské kancelář mezi vzdělanými notáři¹¹, tedy mezi lidmi velmi dobře obeznámenými se situací na královském dvoře. Proto je i děj románu explicitně zasazen do tohoto prostředí a snaží se upozornit na poměry, které v této době na francouzském dvoře panují a stejně tak se snaží kritizovat francouzskou, hlavně vyšší společnost a její špatné mravy.

Román se dělí na dvě knihy. Autorem je pravděpodobně Gervais de Bus, notář a dlouholetý kaplan nejvyššího rádce Filipa Sličného Enguerranda z Marigny.¹²

Dílo mělo od počátku velký úspěch a již mezi léty 1316–1318 dochází k jeho opisování a hned roku 1316 také ke tvorbě velikého rukopisu doplněného o hudební části a četné iluminace. Tento rukopis je dnes uchován ve Francouzské národní knihovně pod signaturou BnF fr.146. Autorem tohoto doplněného díla je pravděpodobně Chaillou de Pesstain¹³, jeden z notářů v královské kanceláři. O jeho osobě se ale vedou četné dohady. Není jasné, zda se autor nejmenoval spíš Geoffroy Engelor, přezdívaný Chalop¹⁴, či jestli Gervais de Bus a Chaillou de Pesstain nejsou jedna a tatáž osoba. Každopádně s největší pravděpodobností na díle nepracoval sám, ale spolupracoval s dalšími notáři¹⁵, kteří měli evidentně stejný náhled a názor na svět a na francouzskou politiku začátku 14. století, proto existuje také teorie, že pod jménem Chaillou de Pesstain se skrývají ve skutečnosti všichni duchovní královské kanceláře.¹⁶ Ať už je to jakkoliv, toto dílo je jedinečnou

¹⁰ LUSIGNAN, Serge. Culture écrite et langue française à la cour de Philippe le Bel. In: BELLON-MÉGUELLE, Hélène, Olivier COLLET, Yasmina FOEHR-JANSSENS a Ludivine JAQUIÉRY, ed. *La moisson des lettres: L'invention littéraire autour de 1300*. Turnhout: Brepols, 2011. s. 31.

¹¹ FRIEDEN, Philippe. La révolution Marigny: les rapports de la Chronique métrique dans le BnF fr. 146. In: BELLON-MÉGUELLE, Hélène, Olivier COLLET, Yasmina FOEHR-JANSSENS a Ludivine JAQUIÉRY, ed. *La moisson des lettres: L'invention littéraire autour de 1300*. Turnhout: Brepols, 2011. s. 144.

¹² RADOMME, Thibaut. L'Optimisme du satirisme: mise en forme et en espace du texte, de l'image et de la musique dans le Roman de Fauvel interpolé (Paris, BnF, français 146). *Cahiers de recherches médiévales et humanistes*. 2017, 34(2). s. 239.

¹³ Tamtéž, s. 239.

¹⁴ LUSIGNAN, Serge. Culture écrite et langue française à la cour de Philippe le Bel. In: BELLON-MÉGUELLE, Hélène, Olivier COLLET, Yasmina FOEHR-JANSSENS a Ludivine JAQUIÉRY, ed. *La moisson des lettres: L'invention littéraire autour de 1300*. Turnhout: Brepols, 2011. s. 40.

¹⁵ LALOU, Elisabeth. Le Roman de Fauvel à la chancellerie royale. In: *Bibliothèque de l'École des chartes*. 1994, 152(2). s. 503–504.

¹⁶ UHL, Patrice. *La sottie chanson et le renouvellement des formes poétiques: les jeux-partis parodiques de Roland de Reims (Oxford, Bodleian Library, Douce 308) et les fatras entés de Chaillou de Pesstain (Paris, BnF, fr. 146)*. In: BELLON-MÉGUELLE, Hélène, Olivier COLLET, Yasmina FOEHR-JANSSENS a Ludivine JAQUIÉRY, ed. *La moisson des lettres: L'invention littéraire autour de 1300*. Turnhout: Brepols, 2011. s. 357–358.

ukázkou dobové mentality, zprostředkované pohledem vzdělaných duchovních v těsné blízkosti panovníka.

1.1 Příběh

<i>Le vice de la «fauvellerie»</i>	Neřest fauvelovského počínání
<i>Et la lie de la cupidité</i>	A kal chamtivosti
<i>Tiennent fermement aujourd'hui le trône</i>	Chopil se dnes pevně své moci
<i>Et le rang le plus élevé de la Cour.</i>	A s ní i těch nejvyšších na královském dvoře.
<i>Par l'argent on obtient</i>	Penězi se dá nyní získat
<i>Un jugement favorable et juste.</i>	přízeň i spravedlnost.
<i>La loi est condamnée à l'exil</i>	Právo je odsouzeno žít ve vyhnanství.
<i>Et la justice s'expose à la vente.¹⁷</i>	A spravedlnost je na prodej

Tak začíná Román o Fauvelovi, o koni, který se stal vládcem lidí. Tato krátká počáteční pasáž nám nastiňuje svět, ve kterém se usídlila faleš a neřest, jimiž je vše ovládáno. Jediné, co má dnes opravdovou cenu, jsou peníze, sláva a známosti. Ztělesněním této falše a neřesti se stává Fauvel, kůň, který již dávno nespí ve své stáji¹⁸. Vyměnil ji díky přízni Fortuny za velké síně královského paláce, zlatý žlab a neustávající, každodenní pocty od svých obdivovatelů a vyznavačů jeho vůle. Ti ho každý den s velkou něhou drbou, hladí, krmí a laskají¹⁹. Mezi těmi, kteří ho obskakují, můžeme vidět krále, vévody, hrabata, ale také rytíře, duchovní i obyčejné vesničany. Všechny stavy se snaží dostat do Fauvelovy přízně a drbat ho na těch částech těla, která jim přísluší. Jedním z jeho předních vazalů se stává i sám papež, který ho denně něžně hladí po hlavě (bez toho, aniž by se ho jakkoliv dotkl, na to má okolo sebe členy církve) a říká mu: „To je ale

¹⁷ STRUBEL, Armand, ed. *Le Roman de Fauvel*. Paris: Le Livre de Poche (Lettres gothiques), 2012. s. 127, v. 1–8.

¹⁸ Vyobrazení v Příloze č. 4, s. 55

¹⁹ Vyobrazení v Příloze č. 5,6,7,8, s. 55

hodné zvířátko.²⁰, vše ve jménu krále, z jehož přízně má papež prospěch. Přihlízející kardinálové, aby se Fauvelovi také zavděčili, jen svorně přitakávají a také se v drbání velmi činí. Králové zas Fauvelovi rozčesávají jeho hřívu, preláti a opati drbají na zádech a na bocích, ale také na bříše a hrudi. Převorové, děkanové a arcijáhnové mu masírují kopyta a rytíři mají na starosti zadek. Chudým jsou pak vymezena místa okolo ocasu. Fauvelovi samozřejmě všechna tato pozornost dělá velmi dobře, přeci jen jde o marnivé zvíře. Je to král podvodu, ač si jeho přívrženci od jeho přízně slibují velké věci, moc a peníze, Fauvel je celou dobu jen mate, a nakonec je dovede do záhuby. Za dobrou službu je jediná řádná odměna a tou je trest.

Fauvel ale nežije v paláci sám, má kolem sebe obrovský dvůr plný Neřestí jako je Smyslnost, Žárlivost, Lakota, Závist, Pomluva a celé zástupy dalších.²¹ Ty všechny jsou mu bezmezně oddány. Děj příběhu začíná právě zde, mezi těmito bytostmi. Je to chvíle, kdy je Fauvel díky přízni Fortuny úplně na vrcholu své moci a má pocit, že se kolo osudu točí přesně tak, jak on chce. Rozum proti němu nemá žádnou moc, není již nikoho, kdo by se mu postavil. Je mocný, bohatý, obklopen silnými přáteli. Jediné, čeho se bojí, je vrtkavost Fortuny, která je schopná mu jeho moc odebrat tak rychle, jak rychle mu ji umožnila nabýt. Jediné, co by mu podle něj zajistilo moc jednou provždy, je se s Fortunou oženit, aby mu zůstala jako věrná manželka nakloněna. Jedině tak bude klidně usínat. Proto žádá své neřestné přátele, aby mu jeho plán schválili²². Ti ho samozřejmě považují za velmi ušlechtilý, pro Fortunu by to měla být čest, že se o ní uchází někdo tak mocný, vládce celého světa, s jehož moudrostí se nemůže nikdo měřit. Po této velmi uspokojivé odpovědi se Fauvel vydává na cestu do Makrokosmu, do paláce, kde Fortuna sídlí, a nepochybuje o svém úspěchu.

Opojen mocí a vidinou úspěchu se po vzoru kurtoazní lyriky Fortuně vyznává ze svých milostných citů a žádá ji, aby se stala jeho ženou. Nadutě se ohání tím, že díky ní a skutečnosti, že ho vyzvedla do výšin, je ona nyní jeho životem a radostí. A je to on, kdo má díky její milosti vládnout celému světu jako Bůh na zemi. Poté, co Fauvel domluví svou pyšnou řeč, je Fortuna rozčílena Fauvelovou urážkou, kterou ji uštědřil a opovážlivostí, která překročila všechny hranice. Rázně mu vysvětlí, že ona není žena na vdávání a upozorní ho, že Fauvel vůbec nerozumí, s čím si zahrává. Je zřejmé, že vůbec

²⁰ STRUBEL, Armand, ed. *Le Roman de Fauvel*. Paris: Le Livre de Poche (Lettres gothiques), 2012. s. 145, v. 114.: „Voici une belle bête!“

²¹ Kompletní seznam všech Neřestí zmiňovaných v románu v *Příloze č. 1*, s. 45–51

²² Vyobrazení v *Příloze č. 9*, s. 56

nechápe, kdo vlastně Fortuna je a proč existuje na tomto světě. Proto mu vše jasně vysvětlí, svůj původ i svou úlohu. Poté co skončí, Fauvel nechápajíc, co mu Fortuna právě vysvětlila, zpusť žalozpěv na svůj krutý osud a je velmi zarmoucen odmítnutím, kterého se mu právě dostalo. Odvolává se na Lásku, která ho vedla a jejíž příkazy plnil. Stylizuje se do pozice zarmouceného milence, kterému nešlo o nic jiného než o naplnění čistého citu, který cítí ke své vyvolené. A opět Fortuně předvádí svou lásku a své trápení, ze kterého ho může vysvobodit jen ona a její opěťovaná láska a tragicky (pro čtenáře velmi vypjatě až groteskně) očekává smrt, ve které jediné může najít útěchu. Jeho žalozpěv je velmi neodbytný a nesnesitelný, Fortuna ho nazve řevem.²³ Faleš, která se v něm skrývá, jí nezůstane utajena.

Ve své druhé řeči již není Fortuna tak mírná. Stručně a jasně mu znovu vysvětlí, kdo je a začne ho urážet a vyhrožovat mu. Nazývá ho hlupákem, bláznem či mrvou a nezdráhá se zajít až tak daleko, že Fauvela nazve „pytlem sraček“²⁴. Označí ho za posla Antikrista, za jeho leníka, ničemu, který se chce drze oženit s pravou vládkyní. Rázně mu také dá najevo, že mu neposkytla výhody z lásky či z úcty k němu, ale kvůli udržení rovnováhy v řádu, který stanovil Bůh. Fauvel se ale do třetice pokouší o její lásku a ta ho do třetice odmítá. Tentokrát už ho od sebe odhání, je jí naprosto jasné, o co Fauvelovi jde, že nemiluje ji, ale jen sám sebe.

Nyní se Fauvel začíná bát, že přízeň Fortuny zcela ztratil. Snaží se si ji opět alespoň trochu naklonit a od lásky a svých cílů upouští. Fortuna se ho v tomto jeho rozpoložení snaží přesvědčit o jeho slepé víře, o špatnosti jeho počínání, o neřestnosti jeho pohnutek a nabádá ho k čestnému životu v pravdě a ctnosti. Zjišťuje ale, že to vše je marné, Fauvel je zabeďněný hlupák, který vzápětí začne nařikat na svůj úděl. Fortuna ho podle jeho slov podvedla, nazývá ji podvodnou²⁵. Obdařila ho bohatstvím a mocí a nyní mu vše bere a utápí ho v slzách. Fortuna ale nechce, aby z jejího sídla odešel v takovém stavu a bez jakéhokoliv projevu laskavosti z její strany. Navrhuje tedy, že mu dá za manželku krásnou podvodnici jménem Prázdna Sláva^{26,27}, která se k němu dokonale hodí.

²³ STRUBEL, Armand, ed. *Le Roman de Fauvel*. Paris: Le Livre de Poche (Lettres gothiques), 2012. s. 487, v. 3781–3782. – „...; si tu as fini de crier / Et de te lamenter...“

²⁴ Tamtéž s. 497, v. 3851.: „Tu n'es qu'un sac tout plein de merde!“

²⁵ Tamtéž s. 529, v. 27. – „Hélas! Trompeuse Fortune,“

²⁶ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona /včetně deuterokanonických knih/*. 2. Praha: Zvon, 1991. Z francouzského *Vaine Gloire*; český překlad vychází z Listu Galátským 5:26 - „Nehledejme prázdnou slávu, nebuďme jeden druhému vyzývaví, nezávidíme jeden druhému“; dále by se dala tato bytost přeložit i jako Falešná či Marná Sláva.

²⁷ Vyobrazení v *Příloze č. 11*, s. 57

Fauvel potěšen touto zprávou, která v jeho očích znamenala mír s Fortunou, svoluje ke sňatku a opouští její palác i celý Makrokosmos.

Svatba se koná v Paříži, kde se nachází Fauvelův palác. Sezvány jsou všechny Neřesti, které patří k Fauvelovu dvoru. Ctnosti, které byly z Fauvelova království již dříve vykázány, se na svatbu také sjely podívat. Veselí²⁸ bylo opravdu bujaré a nespoutané. Obžerství i Opilství se radovalo dvojnásob. Po hostině se Fauvel se svou manželkou odebrali na lože a svatebčané pokračovali v zábavě, za doprovodu nástrojů a hlasitého zpěvu v ulicích pod jejich okny až do rána²⁹. Další den pokračovala zábava turnajem mezi Ctnostmi a Neřestmi³⁰, kdy se mezi sebou střetly:

Neposkvrněnost se Smyslností – Smyslnost byla poražena

Neposkvrněnost s Cizoložstvím – Cizoložství bylo poraženo

Cudnost se Smilstvem – Smilstvo bylo poraženo

Trpělivost (vystřídala Lidskost) s Pýchou – Pýcha byla poražena

Střídmost s Nenasytností – Nenasytnost byla poražena

Ctnosti³¹ nad Neřestmi vítězí a Fortuna sestupuje na zem a vítězky nabádá k vytrvalosti a usilovné práci s lidmi, protože když Ctnosti poleví, lidé se obrátí k ďáblu. Fortuna se následně vrací zpět do Makrokosmu a veselí pokračuje.

Fauvel má s Prázdnou Slávou mnoho dětí a všichni společně rozsévají špatnost po celém světě. Fauvel má také se svou rodinou a druhy dovoleno procházet zahradou sladké Francie, ve které rostou díky boží milosti ctnostné květiny (květiny věrnosti, míru, spravedlnosti, vznešenosti atd.³²). Autor této části se kvůli tomuto faktu velmi zlobí, protože jejich přítomnost Ctnosti ohrožuje a žene společnost do záhuby.

Hélas, France! Comme ta beauté

Est en train de tomber aujourd'hui en ruine

²⁸ Vyobrazení v Příloze č. 12, s. 57

²⁹ Vyobrazení v Příloze č. 13, s. 58

³⁰ Vyobrazení v Příloze č. 14, s. 59

³¹ Kompletní seznam všech Ctností zmiňovaných v románu v Příloze č. 2, s. 52–53

³² STRUBEL, Armand. *Le Roman de Fauvel*. Paris: Le Livre de Poche (Lettres gothiques), 2012. s. 655 a 657, v. 5737–5748.

Par la faute de la troupe fauveline

*Qui trouve son plaisir à cultiver tous les maux!*³³

Běda, Francie! Když tvá krása

Dnes končí v troskách

Chybou fauvelovských hord

Které nacházejí potěšení v rozsévání špatností!

1.2 Fauvel

Ústřední postavou románu je kůň Fauvel³⁴, kterému bylo umožněno díky přízni Fortuny stát se součástí lidské společnosti. Pro proniknutí do příběhu je nezbytné vědět, kdo vlastně Fauvel je, jak vypadá a co ztělesňuje.

Fauvel je zvíře, které přišlo o rozum v honbě za mocí. Bytost dbající na svůj zevnějšek, plná lži a klamu. Bytost, která byla stvořena jen pro to, aby podváděla ty, co ji uctívají a oslavují. Takové nejde nazývat jinak než divou zvěř, která se nechtěla smířit se svým stavem a zatoužila po tom mít víc. Tito hlupáci, pachtící se za svým vlastním úspěchem, nevnímají nic jiného než Zemi, po které chodí a to, co by jim mohla přinést. K nebesům už své oči nezvednou³⁵, odvrátili se od pravé víry a svého Boha si udělali z Fauvela³⁶, a tak budou navěky spalováni ohněm chtivosti³⁷. Celý svět je tak otočen vzhůru nohama³⁸. Je v něm místo pro jediné božstvo, a tím jsou peníze, díky kterým je možné získat jakoukoli přízeň. Není divu, že se zde velmi daří Neřesti a podvodům, jež jsou zahaleny pod rouškou práva.

³³ STRUBEL, Armand, ed. *Le Roman de Fauvel*. Paris: Le Livre de Poche (Lettres gothiques), 2012. s. 661, v. 5812–5815.

³⁴ Vyobrazení v *Příloze č. 3*, s. 54

³⁵ STRUBEL, Armand, ed. *Le Roman de Fauvel*. Paris: Le Livre de Poche (Lettres gothiques), 2012. s. 167, v. 336–339.

³⁶ MÜHLETHALER, Jean-Claude. L'Allégorie du Cheval Fauvel (B.N.fr.146): texte, intertexte, iconographie. In: *Reinardus: Yearbook of the International Reynard Society*. John Benjamins publishing company, 1993, 6, s. 82.

³⁷ STRUBEL, Armand, ed. *Le Roman de Fauvel*. Paris: Le Livre de Poche (Lettres gothiques), 2012. s. 167, v. 340.

³⁸ Tamtéž, s. 197, v. 1.

Během hovoru Fortuny s Fauvelem se mu ona snaží ukázat na příbězích dob minulých, co se stane s těmi, kdo se odkloní od Boha a dobrovolně se stanou oběťmi Neřestí. V příbězích se objevuje i Nabukadnesar³⁹, kterého Fortuna obdařila bohatstvím, ale on se od ní a jejího otce odvrátil a začal uctívat Fauvela. Za to byl stížen šílenstvím a musel po dobu sedmi let žít mezi divokými šelmami. Neboť ve středověku byly zvířecost a šílenství jedny ze základních projevů člověka, který se obrátil k hříchu a spolčil se se zlým stvořením. Hovoříme zde o tzv. *bestournement*⁴⁰, kdy dochází k otočení křesťanských hodnot, které se dostávají na úroveň neřesti a ta se naopak dostává na úroveň křesťanských hodnot. Hříšník svými činy proti Bohu a jeho zákonům upřednostnil statky tohoto světa nad statky nebes, umístil zvíře nad Stvořitele (*la créature au-dessus du Créateur*). Jde o jakéhosi *homme fauvelin*, který je ovládán svými vášněmi a pro kterého je Fauvel novou modlou.⁴¹ J.-C. Mühlethaler pro lepší pochopení tohoto obratu k pozemským statkům používá, ve středověku velmi oblíbený příklad hříchu, starozákonní příběh⁴² o Izraelitech, kteří si ze své nedočkavosti a nedůvěry v Mojžíšova slova žádali hmatatelného Boha, kterého by mohli uctívat. Áron jim tedy ulil ze zlata jejich šperků tele. Ti, co byli nespokojeni, se začali veselit a své nové modle obětovali a nazývali ji Bohem. Mojžíš se proti této části velmi rozhněval, zničil Desatero dané od Boha a se svými věrnými je pobil.⁴³

Obrátit se k hříchu tedy znamená sloužit Fauvelovi a podporovat tak společenský zmatek a neřád.⁴⁴ Fauvel je mistrem klamu a iluze, čímž se velmi podobá svému pánovi, d'áblu, jehož je poslem a kterému zde připravuje půdu na jeho návrat.⁴⁵ To kvůli Fauvelovi se lidé, kteří žijí ve světě naruby, ocitají pod vládou zvířete, přitom by to měli být oni, lidé, kteří by měli vládnout zvířatům. Jenže ve světě na ruby, ve Fauvelově světě, ve světě plném Neřestí, se zvířata stávají z lidí.⁴⁶

³⁹ STRUBEL, Armand, ed. *Le Roman de Fauvel*. Paris: Le Livre de Poche (Lettres gothiques), 2012. s. 377, v. 2385–2400.

⁴⁰ MÜHLETHALER, Jean-Claude. L'Allégorie du Cheval Fauvel (B.N.fr.146): texte, intertexte, iconographie. In: *Reinardus: Yearbook of the International Reynard Society*. John Benjamins publishing company, 1993, 6, s. 83.

⁴¹ Tamtéž, s. 83.

⁴² Tamtéž s. 84.

⁴³ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona /včetně deuterokanonických knih/*. 2. Praha: Zvon, 1991: Exodus 32:1–32:35

⁴⁴ MÜHLETHALER, Jean-Claude. Le dévoilement satirique: texte et image dans *Le Roman de Fauvel*. In: *Poétique*. 2006, (146). s. 169.

⁴⁵ Tamtéž s. 171.

⁴⁶ STRUBEL, Armand, ed. *Le Roman de Fauvel*. Paris: Le Livre de Poche (Lettres gothiques), 2012. s. 167, v. 335.

Jak již bylo řečeno na začátku, Fauvel je kůň. V Bibli jsou tato zvířata primárně určená k prodeji či k tahu. Tento utilitární aspekt dává člověku nad tímto zvířetem moc, která byla mnohokrát kritizována jako lidská pýcha.⁴⁷ Příznačně sedí hned vedle Fauvelova trůnu po jeho levici právě Pýcha. Zároveň je Fauvel tyran, který nedbá obecného dobra a hledá jen svůj vlastní prospěch. Je tedy ovládán pýchou, chťicem a dalšími vášněmi, které ho odsuzují k životu v hříchu. V příběhu se o něm mluví jako o poslovi Antikrista, o koni z pekel, který rozsévá zkázu, stejně jako čtyři jezdci na koních během Posledního soudu. Není náhoda, že právě 14. století je stoletím očekávání Posledního soudu a příchodu Boha, i samotný román je plný explicitních narážek na tento konec věků. Je tedy možné, že v románu ztělesňuje Fauvel, jako absolutní zlo, všechny koně Apokalypsy.⁴⁸ Ale na druhou stranu, jezdci byli v Janově zjevení povoláni Beránkem⁴⁹, ne Antikristem.

Spornou otázkou je Fauvelova barva. Na iluminacích je zpodobněn v jakési červené až ohnivé barvě, ale v románu se mluví o *la couleur fauve*⁵⁰, která je podle středověké škály barev někde mezi jakousi bledou a citronově žlutou barvou⁵¹. V symbolice je žlutá barva spojena s falešností, je to barva židů a penězokazů, navíc podle verze románu z roku 1376 se Fauvelův palác žlutě leskne.⁵² Fauvel jako zvíře plné marnosti má přesně takový háv, jaký se k němu hodí – *Pour un animal vain, un habit vain*⁵³.

Svým jménem pak věrně ztělesňuje vše, co je na tomto světě zbytečné a marné – klam i faleš. Autor jméno rozebírá na dvou rovinách. Ta první je složena ze dvou slov – *faux* (falešný) a *voile* (závoj)⁵⁴. Fauvel tedy staví svou neřestnost na „zastřené falešnosti“ (*la fausseté voilée*), lži zahalené v hávu nevinnosti. Druhá rovina následně odkazuje

⁴⁷MÜHLETHALER, Jean-Claude. L'Allégorie du Cheval Fauvel (B.N.fr.146): texte, intertexte, iconographie. In: *Reinardus: Yearbook of the International Reynard Society*. John Benjamins publishing company, 1993, 6, s. 85.

⁴⁸Tamtéž, s. 89.

⁴⁹ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona /včetně deuterokanonických knih/*. 2. Praha: Zvon, 1991.: Janovo zjevení 6:6–6:8

⁵⁰ STRUBEL, Armand, ed. *Le Roman de Fauvel*. Paris: Le Livre de Poche (Lettres gothiques), 2012. s. 153, v. 218.

⁵¹ Glaucus -> le pâle (bledá) - Flavus (latinsky žlutá) -> le fauve – Citrinus -> le citrin (citronově žlutá)

⁵² Muh. 1993

⁵³ STRUBEL, Armand. *Le Roman de Fauvel*. Paris: Le Livre de Poche (Lettres gothiques), 2012. s. 153, v. 223.

⁵⁴ Tamtéž, s. 155, v. 239–240.

k jednotlivým písmenům v jeho jméně, která ztělesňují šest Neřestí, šest dam alegoricky zpodobněných v postavě Fauvela⁵⁵.

F – *Flatterie* – Pochlebovačnost

A – *Avarice* – Lakota

V (U) – *Vilenie* – Podlost

V – *Variété* – Proměnlivost

E – *Envie* – Závist

L – *Lâcheté* – Zbabělost

1.3 Fortuna

Fortuna⁵⁶ v románu je na rozdíl od Fortuny 13. století mnohem komplexnější a jasnější. Zatímco ve 13. století byla tato postava jakýmsi ztělesněním náhody a vrtkavosti osudu, v tomto románu je zobrazována jako dcera Boha, která plní jeho vůli.⁵⁷ Fortuna dlí ve svém paláci v oblasti mimo zemi zvané Makrokosmos, kam ji v románu přijde Fauvel požádat o ruku. Fortuna je touto nabídkou pohoršena, protože Fauvel si myslí na něco, na co nemá právo. Sňatkem by si rád naklonil nejen Fortunu, ale zároveň s ní i Boha, a nejlépe by se rád postavil nad něj a sám ho ovládal. Fauvel je sice hlupák a tuto propojenost mezi Fortunou a Bohem pravděpodobně nevidí, ale Fortuna ano, a proto je rozčílena.

V románu se dozvídáme, že Fortuna má ve skutečnosti čtyři jména.⁵⁸ Tím prvním je Prozřetelnost, protože má moc předvídat až do daleké budoucnosti. Druhé jméno je Osud, který ji pověřuje udávat rychlost běhu času podle toho, jak se rozhodne točit své kolo. Její třetí jméno je Náhoda, která se nečekaně objeví, vedena shodou neznámých okolností. A posledním jménem je právě ono Fortuna, které můžeme chápat dvojitým způsobem. Na jednu stranu je toto jméno, stejně jako Fauvelovo, složeno ze dvou slov.

⁵⁵ Tamtéž s. 155, v. 243–252.

⁵⁶ Vyobrazení v Příloze č. 10, s. 56

⁵⁷ STRUBEL, Armand, ed. *Le Roman de Fauvel*. Paris: Le Livre de Poche (Lettres gothiques), 2012. s. 55.

⁵⁸ Tamtéž, s. 371 a 373, v. 2296–2321.

Jelikož její otec je silný, první část jména tuto sílu odráží: *Forte*. Druhou část jména tvoří *une*, protože je to „ona“. Z tohoto složení nám vznikne „Fortune“.⁵⁹ Chápu ji tedy jako boží sílu v ženské podobě. Na druhou stranu je tu ale i význam slova *la fortune*, tedy náhoda či štěstí. V českém prostředí je proto známá spíš jako Štěstěna.

Fortuna ale není jedinou dcerou Boha. Má sestru Moudrost, před kterou Fauvela⁶⁰ varuje. To Moudrost se svým otcem vytvořila vesmír, který Fortuna podle zákonů svého otce spravuje.⁶¹ Fortuna o sobě také mluví jako o paní času, díky kterému udává rychlost běhu dějin až do té doby, než se tento pohyb zastaví a vesmír přestane existovat.⁶² Sami lidé ji pak nazývají Obávanou⁶³, protože je paní míru i války a jak sama tvrdí, není nikdo, kdo by o ní neslyšel bez toho, aniž by nepocítil velké obavy.⁶⁴

(...) Car par moi, inévitablement, arrive à sa fin

Tout ce qui peut se produire en ce monde:

Je donne la pauvreté et la richesse,

La force et la beauté, la joie et la tristesse...

Je suis dame, je suis reine,

*Aux uns trâitresse, aux autres bienveillante (...)*⁶⁵

(...) Protože skrze mě se nevyhnutelně chýlí ke konci

Vše, co je z tohoto světa:

Rozdávám chudobu i bohatství

Sílu i krásu, radost i smutek...

Jsem paní, jsem královna

Pro jedny zrádná, pro druhé laskavá (...)

⁵⁹ Tamtéž, s. 367, v. 2214–2215.

⁶⁰ STRUBEL, Armand, ed. *Le Roman de Fauvel*. Paris: Le Livre de Poche (Lettres gothiques), 2012. s. 367, v. 2225–2227.

⁶¹ Tamtéž s. 369, v. 2239–2247.

⁶² Tamtéž s. 369, v. 2265–2275.

⁶³ Tamtéž s. 373, v. 2350.

⁶⁴ Tamtéž s. 373, v. 2362–2364.

⁶⁵ Tamtéž s. 375, v. 2365–2370.

2. Filip IV. Sličný a jeho doba v románu

Román o Fauvelovi svým tématem odráží nálady francouzské společnosti v závěru vlády Filipa Sličného. Shrnuje problémy, do kterých se království dostalo a ukazuje i na ty, kteří jsou za to podle autora zodpovědní. Vzhledem k tomu, že se dílo stalo velmi rychle populární, můžeme předpokládat, že mínění autora bylo shodné s míněním veřejným.

2.1 Finance

Filip Sličný vládne skoro třicet let (1285–1314). Za tu dobu se musí neustále potýkat s jedním velkým problémem – a to nedostatkem financí.⁶⁶ Válka ve Flandrech, spor s papežem i nárůst správních a soudních služeb v důsledku snahy krále vytvořit centralizovaný stát, vyčerpávaly královskou pokladnu natolik, že se král musel uchýlit k několika zásadním krokům. Roku 1291 nechal král pozatýkat lombardské lichváře, kteří byli následně po zaplacení tučných pokut propuštěni. Podobně dopadli Židé, kteří byli roku 1295 také zatčeni a propuštěni až po zaplacení výkupného. Roku 1299 a 1302 od nich bylo navíc vyžadováno odvedení daně, až nakonec byli z království úplně vyhnáni, aby mohl být jejich majetek zkonfiskován.⁶⁷ Pokladna ale stále neměla dostatek peněz, a tak se její zrak upnul k templářskému řádu.

Před zrušením templářského řádu měl král dvě pokladny⁶⁸, z nichž každá měla svou specifickou funkci. První se nacházela v Louveru a měla na starosti pokrývat velké královské výdaje jako byla válka či stavební práce. Druhá pokladna, kterou měli na starosti templáři, sídlila v Templu. Ta se starala o proplácení výdajů paláce a úřednické správy. Obě pokladny s jejich účetnictvím podléhaly správě účetní komory, která měla původně sídlo taktéž v Templu, ale později byla přemístěna do paláce Cité.⁶⁹ Panovník se snažil o čím dál tím větší centralizaci finanční správy. Chtěl mít nad svými financemi absolutní kontrolu. Po zrušení templářů, jimž byl rovněž zkonfiskován všechn jejich rozsáhlý majetek, byla pokladna v Templu zrušena. Její obsah byl přemístěn do Louveru,

⁶⁶ BORDONOVE, Georges. *Filip IV. Sličný: železný král*. Praha: Brána, 2007. s. 153.

⁶⁷ FAVIER, Jean. *Philippe Le Bel*. Paris: Fayard, 1978. s.189; BORDONOVE, Georges. *Filip IV. Sličný: železný král*. Praha: Brána, 2007. s. 157.

⁶⁸ FAVIER, Jean. *Philippe Le Bel*. Paris: Fayard, 1978. s. 76.

⁶⁹ BORDONOVE, Georges. *Filip IV. Sličný: železný král*. Praha: Brána, 2007. s. 154.

byl spojen s pokladnou, která zde již sídlila a byla vytvořena jedna centrální královská Pokladna.⁷⁰

Templářské bohatství ale také rychle došlo a bylo potřeba se po penězích podívat v ještě širším měřítku. Po celou dobu vlády Filipa Sličného se zvedalo daňové zatížení francouzských obyvatel. To nebylo zvyklé na pravidelné daně, které Filip zavedl, a tak v království sílila nespokojenost. V posledních letech vlády začaly být daně navíc tak neúnosné, že se vůči králi začala vytvářet opozice, jejíž jedinou slabinou byla zájmová i stavovská roztržičnost a neochota se spojit v jeden silný celek. Jediného, čeho tyto opoziční skupiny dosáhly, bylo zrušení pravidelných daní.⁷¹ Pro obyvatelstvo bylo nepochopitelné, kam se ztratilo templářské zlato, stejně jako vysoké daně. Navíc byly zavedeny také velmi vysoké pokuty za přečiny, byť jen zanedbatelné.⁷² Bohužel v této době docházelo k velkému růstu hodnoty zlata a stříbra, král tedy musel několikrát rozhodnout o devalvaci měny, což mu vyneslo přezdívku král-penězokaz. Tento krok snižoval koupěschopnost a zmrazoval obchodní transakce. Na druhou stranu musíme podotknout, že se král snažil vždy k dobré měně vracet, ač byly tyto návraty provázeny také četnými vedlejšími účinky, jako bylo například skokové zvýšení cen nájmu a pachtů vlastníků, kteří se snažili si nahradit úslou ztrátu za dobu slabé měny.⁷³ Nastalá situace vyvolala četné nepokoje.

Král či jeho politika tedy působili jako snaha si nahrabat co nejvíc pro sebe. Tento princip se ve Fauvelovi několikrát zdůrazňuje. Hrabivost a touha po bohatství je jeden z rysů těch, kteří Fauvelovi slouží. A ač se román přímo zmiňuje o Filipovi Sličném jen na konci první knihy a tato část vyznívá spíše mravokárně než kriticky nebo útočně, vidím v díle skrytou, ale přesto přítomnou kritiku namířenou také na samotného panovníka. Explicitně by si to pravděpodobně autor fungující tak blízko panovníka nedovolil. Propůjčme si tedy názor Geoffroye de Paris, který krále kritizuje, že nenapodobil své předky:

*Ti od království nic nežádali,
Nepromíjeli, nehrabali,
Spíš ze svého dávali.⁷⁴*

⁷⁰ FAVIER, Jean. *Philippe Le Bel*. Paris: Fayard, 1978. s. 77.

⁷¹ BORDONOVE, Georges. *Filip IV. Sličný: železný král*. Praha: Brána, 2007. s. 222–223.

⁷² Tamtéž, s. 155.

⁷³ Tamtéž, s. 157–158.

⁷⁴ Tamtéž, s. 220.

2.2 Rádci

Kritika finanční politiky šla ruku v ruce s kritikou „špatných“ rádčů⁷⁵ okolo krále. Ti, možná více než král, byli považováni za viníky všech problémů.⁷⁶ Tito rádci, mezi kterými v posledním desetiletí Filipovy vlády vynikala hlavně osoba Enguerranda z Marigny⁷⁷, měli ke králi blíže než jeho pearové či vysoce postavení duchovní. Ti sice měli právo zasedat v Radě⁷⁸, ale jejich vliv i bohatství se zmenšovaly. Vliv z toho důvodu, že se král snažil moc centralizovat na svou osobu a tím zničit starý feudální systém⁷⁹, a bohatství, protože král francouzskou měnu neustále devalvoval. Šlechta se tedy s pomalou ztrátou své moci nehodlala smířit a chtěla návrat starých poměrů.⁸⁰ Navíc nedokázala pochopit, jak je možné že si král nechává radit a poslouchá více právníky (Nogaret, Plaisians) či nižší šlechtice (Marigny). Opak byl pravdou, spíše než že by král poslouchal je, poslouchali oni jeho, byli to úředníci, kteří oddaně vykonávali královu vůli. Do záležitostí samozřejmě mluvit mohli a také mluvili, ale jejich názory byly ve shodě s královými. Pokud by Filipovi oponovali, pravděpodobně by se jim nedostalo takové přízně.⁸¹

Díky tomuto faktu se dostalo přízni právě Marignymu. Nejen že byly jeho názory v souladu s králem, ale navíc byl schopným diplomatem, který stejně jako král raději řešil problémy na diplomatickém poli než na poli bitevním. Král v něm viděl člověka, který je schopen království zbavit tíživého břemene Flanderského sváru.⁸² Marigny, ač držel jen titul královského komořího, byl jediným pánem státního rozpočtu. Měl přehled o všech královských výdajích a se svolením krále mohl navíc peníze z pokladny vybírat, aniž by specifikoval, na jaké účely jsou určeny. Na veřejnosti navíc vystupoval jako druhý po

⁷⁵ FAVIER, Jean. *Philippe Le Bel*. Paris: Fayard, 1978. s. 519–522.

⁷⁶ ROWN, Elizabeth A.R. Les assemblées de Philippe Le Bel – La promotion de l'image d'un gouvernement consultatif et consensuel. In: GENET, Jean-Philippe, Dominique LE PAGE a Oliver MATTÉONI, ed. *Consensus et représentation*. Paris: Sorbonne, 2017. s. 87.

⁷⁷ FAVIER, Jean. *Philippe Le Bel*. Paris: Fayard, 1978. s. 17.

⁷⁸ FAVIER, Jean. *Philippe Le Bel*. Paris: Fayard, 1978. s. 13–51.: Rada, či královská rada, bylo politické uskupení okolo krále. Mohli v něm zasedat jen ti, kteří k tomu byli povoláni. V radě Filipa Sličného zasedala vysoká aristokracie, královští pearové i princové, vysocí úředníci a komorníci. Rada měla za úkol politicky rozhodovat, za tímto účelem byla spjata s královskou kanceláří, kde byla sepsována oficiální královská akta. V rámci kanceláře figurovala velmi silně osobnost Nogareho, který byl jako kancléř strážcem královské pečeti a měl plnou zodpovědnost za všechny listiny vydané pod královským jménem. Za Filipa Sličného byla Rada spíše jakási kontrola krále, který skrze ni soustřeďoval svou moc a vykonával svou vůli. Členové měli mít pocit, že se na královské moci podílejí, ale ve skutečnosti se vždy uskutečnilo to, co chtěl panovník.

⁷⁹ BORDONOVE, Georges. *Filip IV. Sličný: železný král*. Praha: Brána, 2007. s. 140.

⁸⁰ Tamtéž, s. 221.

⁸¹ Tamtéž, s. 204.

⁸² Tamtéž, s. 205.

králi – jako jeho zmocněnec, ne-li jako samotný král. Snažil se být velkým pánem, a tak ve své funkci hromadil majetky a bohatství.⁸³ Jeho osobnost byla nedotknutelná a aby potvrdil své postavení, dal si zhotovit svou sochu, kterou nechal umístit vedle soch králů do jím dokončeného královského paláce.⁸⁴ Není divu, že byl ambiciózní šlechtou tak nenáviděn. Bylo jen otázkou času, kdy spadne úplně na dno a přesně na to šlechta čekala.

Marignyho chování se ve velkém odráží právě v Románu o Fauvelovi, podobně jako v Románu o Lišákovi, který je s Marignym ztotožňován. Stejně jako on, také Lišák vládne namísto Lva.⁸⁵ Bylo by nasnadě takto ztotožnit i Fauvela s Marignym. Tato paralela je velmi patrná v první knize románu o Fauvelovi⁸⁶, sepsané ještě za vlády Filipa Sličného, v druhé knize románu se nám Fauvel představuje spíše jako samotná personifikace ďábelské síly, která má zde na zemi za úkol lidi svádět ke špatnosti a odvracet se od dobra a od Boha. Osobu Marignyho bych proto v této části viděla spíše mezi oběťmi Fauvelových svodů než jako Fauvela samotného, a tím by získal román další rovinu. Byla by to nejen kritika poplatná hněvu uražené šlechty, ale i velmi trefné zhodnocení reálného stavu celé společnosti, která se honí za penězi a mocí a nebojí se pro to udělat cokoli. Tento stav společnosti udělal z Marignyho po smrti Filipa zrádce a dovedl ho až na vrchol Montfauconu.

2.3 Karel z Valois a konflikt s Enguerrandem z Marigny

O pád Marignyho se zasloužil velkou měrou bratr Filipa Sličného Karel z Valois. Byl to velmi ambiciózní muž, považovaný za nejlepšího velitele své doby. Přezdívalo se mu „syn krále, bratr krále, strýc krále, ale nikdy král“, protože celý život usiloval o královský titul, ale nikdy ho nezískal. Francouzské koruně byl ale vždy loajální a o bratrovo místo, či později místo jeho synovců, neusiloval. Za Filipa Sličného byl politicky méně významný právě kvůli vlivu Marignyho na krále, ale po jeho smrti díky dobrému přátelství se svým synovcem králem Ludvíkem X. se jeho vliv a moc začaly zvětšovat.⁸⁷ S tím, jak Karel sílil, Marigny slábl, navíc samotnému králi byl tento favorit jeho otce na

⁸³ BORDONOVE, Georges. *Filip IV. Sličný: železný král*. Praha: Brána, 2007. s. 204.

⁸⁴ FAVIER, Jean. *Philippe Le Bel*. Paris: Fayard, 1978. s. 64.

⁸⁵ Tamtéž, s. 45.

⁸⁶ BROWN, Elizabeth A.R. Représentation de la royauté dans les livres de Fauvel. In: BLANCHARD, Joël, ed. *Représentation, Pouvoir et Royauté à la fin du Moyen Âge: Actes du colloque organisé par l'université du Maine, du 25 au 26 mars 1994*. Paris: Picard, 1995, s. 217.

⁸⁷ BORDONOVE, Georges. *Filip IV. Sličný: železný král*. Praha: Brána, 2007. s. 139.

obtíž. Nejprve mu bylo do budoucna zakázáno spravovat královskou pokladnu a následně musel opustit dvůr i královskou radu. Marignyho nepřátelům to ale nestačilo, chtěli ho mrtvého.⁸⁸ Příležitost se naskytla v březnu 1315, kdy se zjistilo, že královská pokladna zeje prázdnotou. Karel z Valois obvinil Marignyho, že zesnulého krále ve svém úřadě konstantně okrádal a požadoval, aby králův bývalý rádce vše sebrané opět vrátil. Ten se ohradil, že Filip Sličný vše za svého života utratil a že i přítomný Karel z Valois dostal z pokladu svůj díl. Toto prohlášení Karla rozčílilo a prohlásil, že se ke dvoru nevrátí do té doby, než bude tato urážka spravedlivě potrestána. Marigny byl následně uvězněn v Louveru a obvinění ze zpronevěry královských peněz a využívání vlivu k obohacení byla vyšetřována.⁸⁹

Proces, ve kterém na straně vyšetřovatelů a soudců figurovali lidé jasně stojící za Karlem z Valois, rozhodně nebyl spravedlivý a Marigny v něm stál jasně jako oběť Karlových a Ludvíkových zájmů.⁹⁰ Karlova zášť vůči Marignymu se vyvíjela postupně během vlády Filipa Sličného. Pravděpodobně prvním jablkem sváru mezi Karlem a Marignym byl majetkový spor mezi rodinou z Harcourt a rodinou z Tancarville, ve kterém hrál zpočátku Marigny úlohu usmiřovatele. Ale ve chvíli, kdy bylo Guillaume z Tancarville vypíchnuto oko jedním ze členů rodiny z Harcourt a sám Karel z Valois se za rodinu z Harcourt zaručil (někteří jeho členové byli v Karlových službách), Marigny se postavil na stranu rodu z Tancarville. Tento soudní spor byl nakonec ukončen, ale rodina z Harcourt se dostala do nemilosti, pravděpodobně Marignyho přičiněním.⁹¹

Roku 1310 následoval další střet Karla s Marignym, tentokrát šlo o jejich vlastní majetky, a sice o panství Gaillefontaine, které získává Marigny od Karla, a panství Champrond, které je Marignym na oplátku předána Karlovi. Králův bratr ale tento akt následně napadl s tím, že byl podveden a okraden o minimálně 20 000 liver.⁹² O rok později bylo nepřátelství ještě více vystupňováno průběhem diplomatického jednání v Tournai, kam byl poslán jak Karel, tak i Marigny. Karel, který během jednání nakonec nehrál skoro žádnou roli, byl ubytován v klášteře Saint-Martin, zatímco Marigny přijel do města s pompou hodnou člena královské rodiny, ne-li samotného vládce, a byl ubytován na hradě Bruille. Během jednání měl navíc ústřední roli právě Marigny.⁹³

⁸⁸ PETIT, Joseph. *Charles de Valois (1270-1325)*. Paris: A. Picard, 1900. s. 149.

⁸⁹ Tamtéž, s. 150.

⁹⁰ Tamtéž, s. 150–151.

⁹¹ Tamtéž, s. 147–148.

⁹² Tamtéž, s. 148.

⁹³ Tamtéž, s. 135.

Poslední kapkou jak pro Karla, tak i pro další, kteří neměli králova favorita v lásce, byl pravděpodobně mír s Flandry z roku 1314, který dojednal opět Marigny. Celé království, lid i šlechta byly rozčileni, protože armáda, která stála tolik peněz, nakonec nic neudělala. Marigny byl ihned označen za zrádce a byl Radou povolán k zodpovědnosti a žádal po králi potrestání, ten však všechna obvinění smetl ze stolu a Marigny mohl dále vykonávat svůj úřad a u panovníka byl stále na prvním místě.⁹⁴ Ne nadarmo se na Marignyho účet bavila celá dvorská společnost. Příkladem je loutkové představení, které Ludvík X. uspořádal ve Vincennes. Děj byl jednoduchý a jasný. Několik velmi významných mužů žádalo o návštěvu u krále, mezi nimi také Karel z Valois. Ani jednomu ale nebylo dovoleno ke králi vstoupit. Jako poslední vyšla na scénu loutka, která zpodobňovala Marignyho, a ta byla ke králi vpuštěna.⁹⁵ Takto tedy vnímal dvůr jeho osobu, byla tak blízko králi, až byla výš než ti ze samotného královského rodu. Není tedy divu, že byl tento favorit mnohým trnem v oku. Navíc si toho musel být vědom. Na Filipově smrtelné posteli ho prosil, ať se za něj přimluví u svého syna Ludvíka. Filip Ludvíkovi sice řekl, aby se nezbavoval těch, kteří trůnu dobře slouží, ale zároveň ať koná, co uzná sám za vhodné.⁹⁶

Vraťme se však k soudnímu procesu. Marigny byl vyšetřován a měl mu být nařízen trvalý život v exilu.⁹⁷ Tento verdikt ale nebyl pro Marignyho nepřítel dostatečný. Zosnovali proto plán. Předložili dopis, jehož obsah ještě více popudil krále Ludvíka X. proti odsouzenému. Dále byl Marigny obviněn z čarodějnictví, ze spolku s ďáblem a jeho manželka a dcera z uhranutí Karla z Valois i Ludvíka X. Na základě těchto obvinění byl vynesena rozsudek smrti a Marigny byl 30. dubna 1315 odvezen na šibenici Montfaucon a za přítomnosti davu přihlížejících byl pověšen.⁹⁸ Jeho majetek byl následně zkonfiskován a velkou část z něj získal hlavně Karel z Valois. Na smrtelné posteli však svých činů litoval a nechtěl si nechat nic, co zkonfiskoval. A tak byl veškerý majetek v rukou Karla odkázán Ludvíkovi z Marigny. Za vlády Filipa V. byl navíc Marigny plně rehabilitován, díky tomu mohlo být jeho tělo sejmuto ze šibenice a řádně pohřbeno. Zbýlý majetek, převážně ve vlastnictví krále, byl navrácen až během vlády Filipa VI. a Ludvíka XI.⁹⁹

⁹⁴ BORDONOVE, Georges. *Filip IV. Sličný: železný král*. Praha: Brána, 2007. s. 209.

⁹⁵ PETIT, Joseph. *Charles de Valois (1270-1325)*. Paris: A. Picard, 1900. s. 147.

⁹⁶ Tamtéž, s. 149.

⁹⁷ Tamtéž, s. 152.

⁹⁸ Tamtéž, s. 152–153.

⁹⁹ Tamtéž, s. 154.

2.4 Pravý král

Román sám explicitně nepojmenovává reálné osoby ani děje až na jednu výjimku a tou je Filip Sličný¹⁰⁰, který je zmíněn v závěru první knihy románu. Autor nám říká, že Filip, v době tvorby díla, ještě stále vládne, jsou to ale jeho poslední dny. V následujícím motetu, který je králi věnován, si autor klade za úkol Filipovi ukázat podobu pravého krále, neříká, že by jím Filip nebyl, ale z motetu je jasně cítit, že má král ještě čas se napravit. Zároveň zde autor mluví k budoucímu králi Ludvíkovi X. a žádá ho o nastolení spravedlivé vlády, bez špatných rádců a bez utrpení. Za Ludvíkovy vlády ale pokladna stále zela prázdnotou, konaly se stejně kruté popravy jako za vlády jeho otce a členové královské rady i samotný král stále intrikovali a jejich vlastní prospěch, moc a majetek stály nade vším. Ludvík sotva mohl plnit roli příkladného vládce, a tak s hrdostí nosit jméno svého předka, svatého Ludvíka.¹⁰¹ Je tedy velmi pravděpodobné, že se autor druhé části románu inspiroval svatbou Ludvíka X. s Konstancií Uherskou, která byla velmi uspěchaná a utajovaná (navíc Ludvíkova manželka zesnula krátce předtím ve vězení) a připodobnil ji ke sňatku Fauvela a Marné Slávy, která byla, stejně jako každá svatba, která byla společensky opovrhovaná, doprovázena tzv. *kočičinami*¹⁰² (*charivari*).¹⁰³

Antikrist je ale blízko a je potřeba bojovat proti jeho následovníkům, jak ale, když samotný panovník je jedním z nich? Autor sám nabízí řešení,¹⁰⁴ a sice následovat ty, kteří jsou stále s Bohem. Jen tak se může lidstvo zachránit.

Motet: Servant regem misericordia

Ce qui sauve le roi c'est la miséricorde

Et la vérité ans que la clémence.

¹⁰⁰ STRUBEL, Armand. *Le Roman de Fauvel*. Paris: Le Livre de Poche (Lettres gothiques), 2012. s. 263 v. 1261–1262.: „Pour Philippe, qui règne en ce moment, Vous ajouterez encore ce motet...”

¹⁰¹ BROWN, Elizabeth A.R. Rex ioians, iolis: Louis X, Philip V, and the Livres de Fauvel. In: BENT, Margaret a Andrew WATHEY, ed. *Fauvel studies: Allegory, Chronicle, Music, and Image in Paris, Bibliothèque Nationale de France, MS Français 146*. Oxford: Clarendon Press, 1998. s. 65.

¹⁰² BURKE, Peter. *Francouzská revoluce v dějepisectví: škola Annales (1929-1989)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti. s. 79.

¹⁰³ BROWN, Elizabeth A.R. Kings like semi-gods: The case of Louis X of France. In: *Majestas*. Köln: Böhlau Verlag, 1993, (1). s. 27.

¹⁰⁴ BROWN, Elizabeth A.R. Rex ioians, iolis: Louis X, Philip V, and the Livres de Fauvel. In: BENT, Margaret a Andrew WATHEY, ed. *Fauvel studies: Allegory, Chronicle, Music, and Image in Paris, Bibliothèque Nationale de France, MS Français 146*. Oxford: Clarendon Press, 1998. s. 69.

Une roi qu siége le trône du jugement équitable

Fait disparaître le mal par sa seule apparton.

Un roi sage met en pièces les impies,

Tands qu'un roi insensé exalte les ignorants.

Si on fait cesser l'mpiété du roi,

La justce conforte le trône.

Un bon jugement règle le procès

Et la justice chasse le faux.

Un roi qui écoute volontiers des mensonges

Exauce tous ses servteurs impies.

La clémence d'un roi est louable,

Sa séverité est redoutable.

Elle est bonne, la terre dont le roi est noble

Mais malheur à la terre, si le roi est immature!

Il vaut mieux un pauvre, un sage,

Fût-il un enfant, qu'un roi insensé.

Il est roi aujourd'hui, mais demain il mourra;

Que par conséquent il vive dans la justce et la sainteté!

Roi des rois, seigneur des souverains.

Ô Philippe, illustre roi des Franças,

Remarquable par ta jeunesse!

Écoute le conseil des hommes plens de probité

Et passe ta ve dans la sainteté de ton bisaïeul,

En tenant les rênes de la paix de l'Église

Et en jugeant le peuple avec équité.

Attaque la nation païenne

Comme tu l'as promis! hâte-toi maintenant,

Afin de te montrer conforme aux princes

*Dont les noms sont célébrés par les louanges!*¹⁰⁵

Motet: Servant regem misericordia (český překlad)

To, co spasí krále je soucit

A pravdivost stejně jako laskavost.

Král, který dlí na trůně ze spravedlivého úsudku

Dá zmizet zlu jen svým vlastním duchem.

Moudrý král rozdrťí neznabohy,

Zatímco hloupý král vyzdvihuje hlupáky.

Pokud necháme padnout bezbožnost krále,

Spravedlnost opanuje trůn.

Správný úsudek urovná spor

A spravedlnost zažene faleš.

Král, který ochotně naslouchá lžím,

Splní vše svým rouhavým rádcům.

Laskavost krále je chvályhodná,

Jeho přísnost obávaná/hrozivá/strašlivá.

Je dobrá, země, ve které je král ušlechtilý

Ale neštěstí se drží země, pokud je král nezralý!

Byl by lepší někdo chudý, moudrý,

¹⁰⁵ STRUBEL, Armand. *Le Roman de Fauvel*. Paris: Le Livre de Poche (Lettres gothiques), 2012. s. 263 a 265, v. 1–31.

Třeba i dítě než král bez rozumu.
Dnes je král, ale již nazítří je mrtev;
Proto žije ve spravedlnosti a ve svátosti!
Král králů, pán pánů,
Ó Filipe, slavný král Francouzů,
Význačný tvým mládím!
Poslouchej rady čestných mužů
A prožij svůj život ve svatosti svého praděda,
Tím, že budeš držet otěže míru v církvi
A tím, že budeš soudit lid spravedlivě.
Napadni pohanský národ,
Jak si slíbil! ale pospěš si,
Abys ukázal souhlas s princí
Jejichž jména jsou známá díky četným chválám.

3. Jan Lucemburský

V závěru románu o Fauvelovi se píše, že Fauvel a jeho velká rodina se vydali do širého světa, aby v něm rozsévali neřesti a špatnost. Proto se i já vydám z Francie do Českého království, kde v době tvorby románu a dále do roku 1346 vládne Jan Lucemburský, jehož osoba je z hlediska ctností a neřestí velmi rozporuplná. Komplikovanou ji nedělá král sám, ale literatura a autoři, kteří osobu slepého krále opředli mnoha až diametrálně odlišnými mýty, které jsou jen stěží oddělitelné od skutečnosti.¹⁰⁶

3.1 Ctnostný král-rytíř

Jak má vypadat ideální král, jaké má mít vlastnosti a co by rozhodně dělat neměl, to bylo budoucím panovníkům vštěpováno prostřednictvím zrcadel, která obsahovala návody, jak správně vládnout. Správná vláda byla jediné ta, která byla vedena v souladu s Božími zákony¹⁰⁷, neboť jak svatý Pavel napsal v listu Římanům: *Není moci, leč od Boha. Ty, které jsou, jsou zřízeny od Boha, takže ten, kdo se staví proti vládnoucí moci, vzpírá se Božímu řádu.*¹⁰⁸. Ve svém životě má proto vladař rozvíjet ctnosti a mít povinnosti, kterým se při korunovaci (aktu propojení se s Bohem) zavázal. Panovník se měl svým chováním přiblížit Ježíši Kristu¹⁰⁹, jedinému dokonalému a dlouho očekávanému králi.¹¹⁰

Ve středověku nauka o ctnostech ideálního panovníka vycházela z Platonovy teorie základních ctností, která byla obohacena o další ctnosti křesťanské. Podle Platona má panovník vybudovat tzv. řád duše, který charakterizují tři ctnosti: moudrost, statečnost a umírněnost, pokud je tento řád nastolen, panovník získá čtvrtou ctnost, spravedlnost. Tím vším se panovník přibližuje Božím zákonům.¹¹¹ Dále by panovník měl být vždy spravedlivým soudcem, mírotvorem, statečným bojovníkem, milosrdným vítězem a

¹⁰⁶ BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 4A. 1310-1402*. Praha: Paseka, 2003. s. 212.

¹⁰⁷ ANTONÍN, Robert. *Ideál panovnické moci v narativních pramenech českého středověku*. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ Dana a Jan ZELEŇKA, ed. *Dvory a rezidence ve středověku. 2, Skladba a kultura dvorské společnosti*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2008. Mediaevalia Historica Bohemica. Supplementum. s. 402.

¹⁰⁸ ROUX, Jean-Paul. *Král: mýty a symboly*. Praha: Argo, 2009. Historické myšlení. s. 224.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 237.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 222.

¹¹¹ ANTONÍN, Robert. *Ideál panovnické moci v narativních pramenech českého středověku*. In: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ Dana a Jan ZELEŇKA, ed. *Dvory a rezidence ve středověku. 2, Skladba a kultura dvorské společnosti*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2008. Mediaevalia Historica Bohemica. Supplementum. s. 404–406.

štedrým dárcem a pečovatelem o práva vdov a sirotků.¹¹² Navíc pokud chtěl být panovník skutečným, uznávaným panovníkem, musel se nechat ve světě poznat, tedy jeho jednání musela být demonstrací ctností a s ním spojených společenských rolí, které odpovídaly chování v panovnických zrcadlech, kronikách a dalších narativních pramenech.¹¹³ Sám Jan Lucemburský získává na samém počátku své vlády od kronikáře Petra Žitavského roli krále-mírotvůrce¹¹⁴ (*rex-pacificus*¹¹⁵). S rozvojem rytířské kultury ve 13. a 14. století se panovníkova osoba obohacuje i o tento ideál, tedy o naplnění úlohy ideálního rytíře, který je především statečný, dbá na osobní čest a šíří rytířství ve společnosti.¹¹⁶

Jako ideální rytíř byl Jan Lucemburský označen francouzskými básníky a kronikáři¹¹⁷, ač nelze s jistotou říct, jestli se o naplnění ideálu český král snažil vědomě, či ne.¹¹⁸ Každopádně francouzští autoři rozšíření této představy, alespoň na západě Evropy, podnítili a aktivně ji podporovali. Mezi těmito autory vynikal hlavně Janův současník Guillaume de Machaut (1300–1377), nejvýznamnější francouzský básník 14. století.¹¹⁹ Jeho interpretace českého krále, ač spíše básnický ideál rytířské kultury nežli skutečnost, přispěla velkou měrou ke zvěčnění panovníka jako ctnostného příkladu pro budoucí vladařská pokolení.¹²⁰ Janův portrét autor vykreslil nejlépe v díle *Přátelská útěcha* vytvořeném až po vladařově smrti roku 1356. V tomto díle, adresovaném králi Karlovi II. Navarskému, který si odpykával ve vězení svůj trest za spiknutí proti svému tchánovi Janovi II., dává autor navarskému králi rady, jak má vězení přečkat a jak má být

¹¹² ANTONÍN, Robert. *Ideál panovnické moci v narativních pramenech českého středověku*. In: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ Dana a Jan ZELENKA, ed. *Dvory a rezidence ve středověku. 2, Skladba a kultura dvorské společnosti*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2008. Mediaevalia Historica Bohemica. Supplementum. s. 402.

¹¹³ ANTONÍN, Robert. *Ideální panovník českého středověku: kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. Česká historie. s. 73

¹¹⁴ ANTONÍN, Robert. *Ideál panovnické moci v narativních pramenech českého středověku*. In: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ Dana a Jan ZELENKA, ed. *Dvory a rezidence ve středověku. 2, Skladba a kultura dvorské společnosti*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2008. Mediaevalia Historica Bohemica. Supplementum. s. 413.

¹¹⁵ ANTONÍN, Robert. *Ideální panovník českého středověku: kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. Česká historie. s. 73

¹¹⁶ ANTONÍN, Robert. *Ideál panovnické moci v narativních pramenech českého středověku*. In: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ Dana a Jan ZELENKA, ed. *Dvory a rezidence ve středověku. 2, Skladba a kultura dvorské společnosti*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2008. Mediaevalia Historica Bohemica. Supplementum. s. 408.

¹¹⁷ BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 4A. 1310-1402*. Praha: Paseka, 2003. s. 210–212.

¹¹⁸ ANTONÍN, Robert. *Ideál panovnické moci v narativních pramenech českého středověku*. In: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ Dana a Jan ZELENKA, ed. *Dvory a rezidence ve středověku. 2, Skladba a kultura dvorské společnosti*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2008. Mediaevalia Historica Bohemica. Supplementum. s. 408.

¹¹⁹ IWAŃCZAK, Wojciech. *Jan Lucemburský: dějiny bouřlivého života a hrdinné smrti českého krále a lucemburského hraběte v jednadvaceti obrazech*. Praha: Argo, 2018. Ecce homo. s. 259.

¹²⁰ BOBKOVÁ, Lenka. *Jan Lucemburský: otec slavného syna*. Praha: Vyšehrad, 2018. Velké postavy českých dějin. s. 398.

v budoucnu dobrým panovníkem.¹²¹ Za vzor mu klade právě českého krále Jana Lucemburského, kterého přirovnává hrdinstvím k antickým hrdinám Alexandrovi a Hektorovi¹²² a mluví o něm jako o dobrém králi, *jenž byl velmi moudrý ve všech ohledech, čestný, statečný, štědrý a obratný a vůči všem mírný, pokorný a dvorný*. Dále o něm mluví jako o panovníkovi spravedlivém, moudrém a ctihodném, který je milostivý a všude vítaný.¹²³ V jiném díle nazvaném *Soud českého krále* uvádí Machaut na scénu celou paletu královských ctností, které Jana zdobily: Smělost, Statečnost, Štědrost, Bohatství, Láska, Krása, Věrnost, Radost, Touha, Myšlení, Vůle, Šlechtnost, Upřímnost, Čest, Galantnost a Mládí.¹²⁴

O pokračování tradice idealizace českého krále se zasloužil i Machautův žák Eustache Deschamps (1346–1406) či Jean Froissart (1337–1405), ani jeden z nich ale Jana osobně neznal. Deschamps, který si Janovu osobu vybral pravděpodobně z úcty ke svému učiteli, o králi píše opět jako o vzoru pro budoucí pokolení: *Udatný český král/ Jenž tolik se navztyčoval své korouhve/ Že jej každý pokládá za hrdinu/ On vždy dokázal dovést své oddily k vítězství/ Knížata, mějte jej na paměti!*¹²⁵

3.2 Hříšný král-cizinec

Nahlédneme-li do českého prostředí pod ruku zdejších kronikářů, uvidíme naprosto odlišný pohled na osobu Jana, než na jaký jsme byli zvyklí od francouzských autorů. V českém prostředí je Jan vykreslen jako špatný král, král cizinec, král bez špetky ctnosti. Čeští autoři na něm nenechali nit suchou a nenašli pro něj ani ždibec pochopení.¹²⁶ Jediné, co tento panovník udělal správně a za co ho můžou další generace oslavovat, je zplození budoucího „otce vlasti“ a jeho heroická smrt u Kresčaku¹²⁷. Jinak byl člověkem,

¹²¹ IWAŃCZAK, Wojciech. *Jan Lucemburský: dějiny bouřlivého života a hrdinné smrti českého krále a lucemburského hraběte v jednadvaceti obrazech*. Praha: Argo, 2018. Ecce homo. s. 260.

¹²² ANTONÍN, Robert. *Ideální panovník českého středověku: kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. Česká historie. s. 280.

¹²³ Tamtéž, s. 281.

¹²⁴ IWAŃCZAK, Wojciech. *Jan Lucemburský: dějiny bouřlivého života a hrdinné smrti českého krále a lucemburského hraběte v jednadvaceti obrazech*. Praha: Argo, 2018. Ecce homo. s. 262.

¹²⁵ NEJEDLÝ, Martin. *Fortuny kolo vrtkavé: láska, moc a společnost ve středověku*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2003. s. 236.

¹²⁶ BOBKOVÁ, Lenka. *Jan Lucemburský: otec slavného syna*. Praha: Vyšehrad, 2018. Velké postavy českých dějin. s. 499.

¹²⁷ NEJEDLÝ Martin. « Si vous êtes amenés à choisir un nouveau roi, je vous conseille ne pas traverser les forêts à la recherche des bois tortueux. » L'image de Jean l'Aveugle dans les sources médiévales tchèques. In: MARGUE Michel et al. *Images de Jean l'Aveugle*. Luxembourg, v tisku. s. 33.

který naplňoval každým svým rozhodnutím a činem jakýsi anti-ideál¹²⁸, ideál špatného, hříšného krále z pohledu nacionálně laděných kronikářů, jako byl například tak řečený Dalimil.

Dalimilův pohled na Jana ovlivňovala hlavně jeho interpretace mocenského a politického konfliktu v zemi, který chápal jako boj mezi Čechy a Němci, kteří podle něj chtějí ovládnout České království a jeho obyvatele poněmčít. Jana proto viděl jako možného realizátora této představy, neboť jeho otec byl panovníkem ve Sváté říši římské, kterou Němci obývají. Jan tuto Dalimilovu představu navíc od začátku nevědomky podporoval velkým množstvím cizích rádců na svém dvoře.¹²⁹

Nebyl to ale jen Dalimil, kdo v Janovi neviděl ideálního panovníka. Také česká verze Alexandreidy, sepsaná na počátku 14. století, vykresluje představu ideálního českého krále, která se ale s Janem opět neshoduje. Podle ní má být správný český král obklopen rádci z jeho země, má být oporou místních obyvatel a musí rozumět jejich řeči, tedy umět česky.¹³⁰ Jan bohužel nesplňoval dvě z těchto kritérií. Jak jsem již napsala výše, hned po své korunovaci se Jan obklopil rádci z cizích zemí, především z Říše a česká šlechta tak neměla moc šanci dostat se blízko králi a tím uchránit svůj vliv a moc, na které byla zvyklá z předchozích let.¹³¹ Dále bylo Janovi vyčítáno, že hodně cestuje a pokud se do Českého království vrací, pak jen proto, aby si opatřil peníze a co nejrychleji zemi zase opustil. Proto nemohl být pro lid oporou, naopak ho ještě více ožebračoval.¹³²

Mezi dalšími kritiky byl cisterciácký opat Petr Žitavský. Ten sice z počátku volbu Jana Lucemburského jako českého krále ve své Zbraslavské kronice podporoval¹³³ a jeho osobě dal přívlastek král mírotvorce, poté, co se Jan údajně za hlasitého provolávání: „Mír, mír, mír!“ konečně dostal do Prahy. Budoucí král se totiž zasadil o to, aby nebyla prolita krev, ač se do města dlouho nemohl dostat.¹³⁴ Ale vesměs od roku 1319, tedy od roztržky

¹²⁸ ANTONÍN, Robert. *Ideální panovník českého středověku: kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. Česká historie. s. 67.

¹²⁹ NEJEDLÝ Martin. « Si vous êtes amenés à choisir un nouveau roi, je vous conseille ne pas traverser les forêts à la recherche des bois tortueux. » L'image de Jean l'Aveugle dans les sources médiévales tchèques. In: MARGUE Michel et al. *Images de Jean l'Aveugle*. Luxembourg, v tisku. s. 4–6.

¹³⁰ Tamtéž, s. 6.

¹³¹ BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 4A. 1310-1402*. Praha: Paseka, 2003. s. 26–27.

¹³² BOBKOVÁ, Lenka. *Jan Lucemburský: otec slavného syna*. Praha: Vyšehrad, 2018. Velké postavy českých dějin. s. 358–362.

¹³³ ANTONÍN, Robert. *Ideální panovník českého středověku: kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. Česká historie. s. 278.

¹³⁴ BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 4A. 1310-1402*. Praha: Paseka, 2003. s. 25.

královských manželů, píše Žitavský o Janovi jen negativně a velmi kriticky.¹³⁵ Byl mu vyčítán jeho špatný vztah právě s manželkou Eliškou Přemyslovnou, jeho způsob starání se o České království, jeho způsob spravování financí, jeho neustálá nepřítomnost, jeho přílišná záliba v boji a v turnajích, jeho krutost a absence snahy uzavřít mír, jeho „špatní rádci“ a mnoho dalšího.

Navzdory veškeré averzi se ale kronikář snažil vyhnout tomu, aby Jana označil za tyrana.¹³⁶ Tím pro něj zůstal Jindřich Korutanský. V některých pasážích lze vycítit i Žitavského obdiv k Janovým úspěchům, například v popisu bitvy u Mühldorfu, která se odehrála roku 1322 a kde Jan získal podle kronikáře na svou stranu patrona České země: *Ten, „...když nastalo ráno, ... vyslechnul mši a posílil se svátostí oltářní, mužně se svými započal i ukončil šťastně boj, získávaje vítězství. Není pochyb o tom, že svatý Václav, patron Čechů, o jehož svátku kníže jeho (!) vlasti bojoval za mír, za život a za vlast, byl tehdy při tom se svou ochranou.“*¹³⁷

Naopak kronikář František Pražský (1290–1362), který z Petra Žitavského hojně vychází, se nezdráhal Jana za krále-tyrana označit. Vynesl tak na světlo Žitavského kronice přeškrtnaná, ale jinak dostatečně čitelná místa, která mluví o Janovi jako o tyranovi, jehož slepota je mu trestem za špatnou vládu.¹³⁸ Středověk tyranského panovníka viděl jako chamtivého a krutého člověka, který své poddané utiskuje a udržuje ve strachu skrze svůj hněv. Takový panovník je také lakomý, ovládaný bohatstvím a mocí, nezdráhá se ožebračovat ty, které by měl správně chránit. Nikdy není štedrý ani milosrdný.¹³⁹ Je tedy absolutním opakem Machautova „dobrého krále Jana“. František panovníkovi vyčítá opět hlavně jeho finanční ožebračování českých klášterů a měst a nepřítomnost v zemi a z ní vyplývající neužitečnost.¹⁴⁰ Jan se totiž nedával poznat svým poddaným v bezprostřední rovině, lid ho tak znal velmi málo, a naopak si o něm hodně povídal. Po Českém království se tak šířila spousta pomluv, které ještě více umocňovaly nespokojenost obyvatelstva s Janovou vládou.¹⁴¹ Jedna z takovýchto pomluv pochází

¹³⁵ ANTONÍN, Robert. *Ideální panovník českého středověku: kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. Česká historie. s. 278.

¹³⁶ Tamtéž, s. 378.

¹³⁷ Tamtéž, s. 162.

¹³⁸ BOBKOVÁ, Lenka. *Jan Lucemburský: otec slavného syna*. Praha: Vyšehrad, 2018. Velké postavy českých dějin. s. 465.

¹³⁹ ANTONÍN, Robert. *Ideální panovník českého středověku: kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. Česká historie. s. 372.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 378.

¹⁴¹ NEJEDLÝ Martin. « Si vous êtes amenés à choisir un nouveau roi, je vous conseille ne pas traverser les forêts à la recherche des bois tortueux. » L'image de Jean l'Aveugle dans les sources médiévales tchèques. In: MARGUE Michel et al. *Images de Jean l'Aveugle*. Luxembourg, v tisku. s. 16.

z roku 1319, kdy Jan potlačil vzpouru proti králi organizovanou v prostředí okolo českého šlechtice Viléma Zajíce z Valdeka. Tuto vzpouru podporovala také manželka krále Eliška. Jan měl být údajně tak rozlícen, že se mstil na bezbranném obyvatelstvu a vypálil mnoho vesnic. Tento čin je ale zaznamenán jen v Dalimilově kronice, nikde jinde.¹⁴² Jan u dobové české společnosti evidentně upadal. Je sice pravda, že v Čechách strávil nejvíce času, ale to bylo hlavně na začátku vlády¹⁴³, později se snažil do Čech spíš nejezdit, pokud nemusel. Pravděpodobně si neuvědomoval to, co si uvědomil jeho nástupce, že *pouze viděná moc je mocí reálnou*¹⁴⁴, a sice že se musí stále lidem ukazovat v jakékoliv podobě, aby neztratil vážnost a sílu své osobnosti.

Jako posledního bych ráda zmínila básníka Smila Flašku z Pardubic (1350–1403). Jeho dílo je sice mnohem pozdější a básník sám se s králem nikdy nesetkal, ale tradice o králi-cizinci byla za jeho doby stejně živá. Dokládá to jeho alegorické dílo *Nová rada* z roku 1392, kde zvířata radí mladému králi-lvovi, jak by se měl chovat.¹⁴⁵ Rady jsou jak ctnostné, tak i velmi neřestné a mají mladému králi ukázat správnou cestu, kterou se má v životě ubírat.¹⁴⁶ Na dobu vlády Jana Lucemburského nenápadně odkazuje ve své promluvě Levhart, který mladému králi radí, aby nepřijímal do rady špatné rádce, kteří vidí jen svůj vlastní prospěch a ožebračují zemi. Rádců by také měl mít tolik, kolik jich země potřebuje a neměli by být z cizích zemí.

Král múdry, ten má mír všady,

[široký kraj] a úzké rady.

Cizozemcív v radu nevnad'

a v chlapiech naděje neklad',

¹⁴² NEJEDLÝ Martin. « Si vous êtes amenés à choisir un nouveau roi, je vous conseille ne pas traverser les forêts à la recherche des bois tortueux. » L'image de Jean l'Aveugle dans les sources médiévales tchèques. In: MARGUE Michel et al. Images de Jean l'Aveugle. Luxembourg, v tisku. s. 10.

¹⁴³ BOBKOVÁ, Lenka. *Jan Lucemburský: otec slavného syna*. Praha: Vyšehrad, 2018. Velké postavy českých dějin. s. 357–358.

¹⁴⁴ ANTONÍN, Robert. *Ideální panovník českého středověku: kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. Česká historie. s. 73.

¹⁴⁵ NEJEDLÝ Martin. « Si vous êtes amenés à choisir un nouveau roi, je vous conseille ne pas traverser les forêts à la recherche des bois tortueux. » L'image de Jean l'Aveugle dans les sources médiévales tchèques. In: MARGUE Michel et al. Images de Jean l'Aveugle. Luxembourg, v tisku. s. 12.

¹⁴⁶ ANTONÍN, Robert. *Ideální panovník českého středověku: kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. Česká historie. s. 230.

*by je vnačil v pilnú radu,
neb to neslušie tvému rádu.
Ale urozené pány,
jenž sú ve ctnosti poznáni
a dobre vzchovalí v zemi,
razid' se raditi s němi.¹⁴⁷*

Čeští autoři tedy Jana vykreslili jako sobeckého, marnotratného, bojechtivého a po slávě dychtící panovníka, který se o svou zemi zajímá jen co se týká jejích finančních možností. Panovníka, který zemi jen finančně zatěžuje a zatahuje ji do mezinárodních záležitostí, které mají být čistě záležitostmi panovníka a pro zemi jsou naprosto zbytečné a nemají s ní nic společného.¹⁴⁸ Není divu, že po takto silné a mnohdy nespravedlivé kritice se král Jan radši zdržoval mimo České království, nejraději na západě, jehož mravům a chování rozuměl a západ rozuměl jemu.

¹⁴⁷ FLAŠKA Z PARDUBIC A RYCHMBURKU, Smil a Jiří DAŇHELKA, ed. *Nová rada*. Praha: Orbis, 1950. s. 31, v. 485–494.

¹⁴⁸ BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 4A. 1310-1402*. Praha: Paseka, 2003. s. 49.

Závěr

Společnost západní Evropy začala od 14. století viditelně upadat. Zhoršovaly se mravy a klesala morálka. Byla zde snaha najít ideál, vzor, který by společnost a důležité jedince v ní inspiroval a vedl na jejich cestě k Bohu a vyrval je z osidel zla, falše a neřesti. Proto bylo potřeba vyvést na světlo i ty, které není radno následovat. Jak je vidět v mé práci, Jan Lucemburský se dostal do obou těchto skupin.

Úpadek se začal ještě více prohlubovat od poloviny 14. století, kdy vypukla stoletá válka, následně roku 1348 Západ zasáhla obrovská morová rána, roku 1356 otráslo Basilejí zemětřesení, v roce 1378 těmito katastrofám dalo korunu papežské schizma, a navíc se lidé po celé 14. století museli potýkat s nálety sarančat ničících úrodu. Není proto divu, že společnost, která nežila v míru, měla neustálý nedostatek jídla, byla bičována morovými ranami a neměla jistotu ani ve víře, začala věřit v příchod Antikrista a následného Posledního soudu. Fauvel a jeho široká rodina vykonali skvěle svou práci, připravili společnost na příchod jejich pána, kterým není Bůh, ale čisté Zlo.

V Čechách se chiliasmus rozšířil již za vlády Karla IV., kdy byl podporován ve velké míře samotným panovníkem, který byl považován za posledního císaře Evropy a za člověka, který má v Posledním soudu důležitou úlohu.¹⁴⁹ Výzdoba hradu Karlštejn¹⁵⁰, pokladnice říšských korunovačních klenotů, je toho důkazem. V Kapli Panny Marie, v Mariánské věži, najdeme cyklus maleb vyprávějící velkou část příběhů z Janova zjevení. Následná Kaple svatého Kříže ve Velké věži nám dává nahlédnout do pozemského Jeruzaléma. V 15. století se apokalyptické představy ještě víc umocnily vlivem husitských válek. Je to doba úpadku, ve které, stejně jako na počátku 14. století ve Francii, zesiluje snaha kritizovat dobové mravy. Tato tendence je patrná v díle Jana Rokycany, Jana Husa či Petra Chelčického, kteří se zaměřili, stejně jako autoři Románu o Fauvelovi, na kritiku dvorských a církevních mravů.¹⁵¹

Ač jsem se cíleně nezabývala Posledním soudem, práce k němu sama směřuje a vytváří spolu s Fauvelem a zaměřením se na ctnosti a neřesti předvoj před apokalyptickou tematikou, tak typickou pro 14. a 15. století. Napadá mě proto několik otázek: Souvisí

¹⁴⁹ CERMANOVA, Pavlína. *Čechy na konci věků: apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. Praha: Argo, 2013. Každodenní život. s. 94.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 96–97.

¹⁵¹ BOUBÍN, Jaroslav. Kritika dvora v díle Petra Chelčického. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. *Dvůr a církev v českých zemích středověku*. Praha: Historický ústav, 2017, s. 56.

apokalyptické myšlenky se společenskými krizemi? A pokud ano, jak musí být krize rozsáhlá a které oblasti lidské existence musí zasáhnout, aby mohla být mysl mas ovládána strachem z konce světa? Vidíme i dnes v krizích apokalyptickou budoucnost a naši totální destrukci?

Seznam pramenů a literatury

Prameny:

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona /včetně deuterokanonických knih/. 2. Praha: Zvon, 1991.

BLÁHOVÁ, Marie. *Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha: Paseka, 2005.

FLAŠKA Z PARDUBIC A RYCHMBURKU, Smil a Jiří DAŇHELKA, ed. *Nová rada*. Praha: Orbis, 1950.

GUILLAUME DE LORRIS. *Román o Růži*. Praha: Odeon, 1977. Živá díla minulosti (Odeon).

Kronika Zbraslavská. Praha: Melantrich, 1952. Odkaz minulosti české.

STRUBEL, Armand, ed. *Le Roman de Fauvel*. Paris: Le Livre de Poche (Lettres gothiques), 2012.

Odborná literatura:

ANTONÍN, Robert, BALETKA, Tomáš, BARTLOVÁ, Milena, et al., ŠMAHEL, František a Lenka BOBKOVÁ, ed. *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012.

ANTONÍN, Robert, Tomáš BALETKA, Milena BARTLOVÁ, et al., ŠMAHEL, František a Lenka BOBKOVÁ, ed. *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012.

ANTONÍN, Robert. *Ideál panovnické moci v narativních pramenech českého středověku*. In: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ Dana a Jan ZELENKA, ed. *Dvory a rezidence ve středověku. 2, Skladba a kultura dvorské společnosti*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2008. Mediaevalia Historica Bohemica. Supplementum. s. 401–417.

ANTONÍN, Robert. *Ideální panovník českého středověku: kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. Česká historie.

- BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 4A. 1310-1402*. Praha: Paseka, 2003.
- BOBKOVÁ, Lenka. *Jan Lucemburský: otec slavného syna*. Praha: Vyšehrad, 2018. Velké postavy českých dějin.
- BORDONOVE, Georges. *Filip IV. Sličný: železný král*. Praha: Brána, 2007.
- BOUBÍN, Jaroslav. Kritika dvora v díle Petra Chelčického. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. *Dvůr a církev v českých zemích středověku*. Praha: Historický ústav, 2017, s. 51–57.
- BROWN, Elizabeth A.R. a Nancy Freeman REGALADO. La grant feste: Philip the Fair's celebration of the knighting of his sons in Paris at Pentecost of 1313. In: HANAWALT, Barbara a Kathryn REYERSON. *City and spectacle in medieval Europe*. University Of Minnesota Press, 1994, s. 56–86.
- BROWN, Elizabeth A.R. Diplomacy, Adultery, and Domestic Politics at the Court of Philip the Fair: Queen Isabelle's Mission to France in 1314. In: HAMILTON, Jeffrey S., Patricia J. BRADLEY a George P. CUTTINO. *Documenting the past: essays in medieval history presented to George Peddy Cuttino*. Woodbridge: Boydell Pub, 1989, s. 53–83.
- BROWN, Elizabeth A.R. Kings like semi-gods: The case of Louis X of France. *Majestas*. Köln: Böhlau Verlag, 1993, (1). s. 5–37.
- BROWN, Elizabeth A.R. Les assemblées de Philippe Le Bel – La promotion de l'image d'un gouvernement consultatif et consensuel. In: GENET, Jean-Philippe, Dominique LE PAGE a Oliver MATTÉONI, ed.. *Consensus et représentation*. Paris: Sorbonne, 2017. s. 61–94.
- BROWN, Elizabeth A.R. Représentation de la royauté dans les livres de Fauvel. In: BLANCHARD, Joël, ed. *Représentation, Pouvoir et Royauté à la fin du Moyen Âge: Actes du colloque organisé par l'université du Maine, du 25 au 26 mars 1994*. Paris: Picard, 1995. s. 215–235.
- BROWN, Elizabeth A.R. Rex ioians, iolis: Louis X, Philip V, and the Livres de Fauvel. In: BENT, Margaret a Andrew WATHEY, ed. *Fauvel studies: Allegory, Chronicle, Music, and Image in Paris, Bibliothèque Nationale de France, MS Français 146*. Oxford: Clarendon Press, 1998. s. 63–72.

BURKE, Peter. *Francouzská revoluce v dějepisectví: škola Annales (1929-1989)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti.

CERMANOVÁ, Pavlína. *Čechy na konci věků: apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. Praha: Argo, 2013. Každodenní život.

DRŠKA, Václav a Dana PICKOVÁ. *Dějiny středověké Evropy*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004.

DUBY, Georges a Pavel WEIGEL. *Dějiny Francie: od počátků po současnost*. Praha: Karolinum, 2003.

EHLERS, Joachim, Heribert MÜLLER a Bernd SCHNEIDMÜLLER, ed. *Francouzští králové v období středověku: od Oda ke Karlu VIII. (888-1498)*. Praha: Argo, 2003. Ecce homo.

FAVIER, Jean. *Philippe Le Bel*. Paris: Fayard, 1978.

FRIEDEN, Philippe. La révolution Marigny: les rapports de la Chronique métrique dans le BnF fr. 146. In: BELLON-MÉGUELLE, Hélène, Olivier COLLET, Yasmina FOEHR-JANSSENS a Ludivine JAQUIÉRY, ed. *La moisson des lettres: L'invention littéraire autour de 1300*. Turnhout: Brepols, 2011. s. 143–163.

IWAŃCZAK, Wojciech. *Jan Lucemburský: dějiny bouřlivého života a hrdinné smrti českého krále a lucemburského hraběte v jednadvaceti obrazech*. Praha: Argo, 2018. Ecce homo.

LALOU, Elisabeth. Le Roman de Fauvel à la chancellerie royale. In: *Bibliothèque de l'École des chartes*. 1994, 152(2). s. 503–509.

LUSIGNAN, Serge. Culture écrite et langue française à la cour de Philippe le Bel. In: BELLON-MÉGUELLE, Hélène, Olivier COLLET, Yasmina FOEHR-JANSSENS a Ludivine JAQUIÉRY, ed. *La moisson des lettres: L'invention littéraire autour de 1300*. Turnhout: Brepols, 2011. s. 31–47.

MÜHLETHALER, Jean-Claude. L'Allégorie du Cheval Fauvel (B.N.fr.146): texte, intertexte, iconographie. In: *Reinardus: Yearbook of the International Reynard Society*. John Benjamins publishing company, 1993, 6. s. 75–93.

MÜHLETHALER, Jean-Claude. Le dévoilement satirique: texte et image dans Le Roman de Fauvel. In: *Poétique*. 2006, (146). s. 167–179.

MÜHLETHALER, Jean-Claude. Le Poète face au pouvoir: de Geffroy de Paris à Eustache Deschamps. In: POIRION, Daniel, ed. *Milieus universitaires et mentalité urbaine au Moyen Âge: Colloque du Département d'études médiévales*. Paris: Presses de l'Université de Paris-Sorbonne, 1987, s. 83–101.

MÜHLETHALER, Jean-Claude. Au Service de l'éthique : texte et image dans le Roman de Fauvel et le Narrenschiff de Sebastian Brant. In: RUBINI MESSERLI, Luisa a Alexander SCHWARZ. *Stimmen, Texte und Bilder zwischen Mittelalter und Neuzeit / Voix, textes et images du Moyen Âge à l'aube des temps modernes*, ed. Berne: Peter Lang, 2009, s. 149–173.

NEJEDLÝ Martin. « Si vous êtes amenés à choisir un nouveau roi, je vous conseille ne pas traverser les forêts à la recherche des bois tortueux. » L'image de Jean l'Aveugle dans les sources médiévales tchèques. In: MARGUE Michel et al. *Images de Jean l'Aveugle*. Luxembourg (v tisku). s. 1–41.

NEJEDLÝ, Martin. *Fortuny kolo vrtkavé: láska, moc a společnost ve středověku*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2003.

NOBLE, Peter. Le symbolisme de la bête dans Le Roman de Fauvel. In: *Le Moyen Français: Revue d'études linguistiques et littéraires fondée par Giuseppe di Stefano*. Turnhout: Brepols, 2005, 55–56, 281–287.

PETIT, Joseph. *Charles de Valois (1270-1325)*. Paris: A. Picard, 1900.

PETRŮ, Eduard. *Zrcadlo skutečnosti: kniha o středověké, renesanční a barokní parodii*. Praha: ISV, 2002. Literární věda (ISV).

RADOMME, Thibaut. L'Optimisme du satirisme: mise en forme et en espace du texte, de l'image et de la musique dans le Roman de Fauvel interpolé (Paris, BnF, français 146). In: *Cahiers de recherches médiévales et humanistes*. 2017, 34(2). s. 239–257.

RANKIN, Susan. Truth of Scripture: Chant in the "Roman de Fauvel." *Journal of the American Musicological Society*. University of California Press, 1994, 47(2), 203–243.

REGALADO, Nancy Freeman. Allegories of Power: The Tournament of Vices and Virtues in the Roman de Fauvel (BN MS Fr. 146). In: *Gesta*. The University of Chicago Press, 1993, 32(2), 135–146.

ROUX, Jean-Paul. *Král: mýty a symboly*. Praha: Argo, 2009. Historické myšlení.

UHL, Patrice. *La sottie chanson et le renouvellement des formes poétiques: les jeux-partis parodiques de Roland de Reims (Oxford, Bodleian Library, Douce 308) et les fatras entés de Chaillou de Pesstain (Paris, BnF, fr. 146)*. In: BELLON-MÉGUELLE, Hélène, Olivier COLLET, Yasmina FOEHR-JANSSENS a Ludivine JAQUIÉRY, ed. *La moisson des lettres: L'invention littéraire autour de 1300*. Turnhout: Brepols, 2011. s. 349–363.

ŽALUD, Zdeněk. Dvůr Jana Lucemburského a česká šlechta. BOBKOVÁ, Lenka a Mlada HOLÁ, ed. *Lesk královského majestát ve středověku: pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám*. Praha: Paseka, 2005, s. 143–152.

Elektronické zdroje:

Slovníky:

Český národní korpus: Korpus [online], [cit. 2020-08-08]. Dostupné z:

https://kontext.korpus.cz/first_form

Larousse: Dictionnaire [online], [cit. 2020-08-08]. Dostupné z: <https://www.larousse.fr/>

Lingea: Slovník [online], [cit. 2020-08-08]. Dostupné z:

<https://slovniky.lingea.cz/francouzsko-cesky>

Seznam.cz: Slovník [online], [cit. 2020-08-08]. Dostupné z: <https://slovník.seznam.cz/>

Ilustrace:

Gallica, Bibliothèque nationale de France, [online], [2020-08-08]. Dostupné z:

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8454675g.r=le%20roman%20de%20fauvel?rk=150215;2>

Seznam příloh

- I. Příloha č. 1 – Fauvelův dvůr Neřestí
- II. Příloha č. 2 – Seznam Ctností v Románu o Fauvelovi

Iluminace z rukopisu *BnF fr. 146*

- III. Příloha č. 3 – Fauvel
- IV. Příloha č. 4 – Fauvel ve své stáji
- V. Příloha č. 5 – Drbání Fauvela
- VI. Příloha č. 6 – Drbání Fauvela
- VII. Příloha č. 7 – Drbání Fauvela
- VIII. Příloha č. 8 – Drbání Fauvela
- IX. Příloha č. 9 – Fauvel se radí s Neřestmi
- X. Příloha č. 10 – Fortuna
- XI. Příloha č. 11 – Fauvel se zasubuje s Prázdnou Slávou
- XII. Příloha č. 12 – Svatební hostina
- XIII. Příloha č. 13 – Svatební noc a bujaré kočičiny
- XIV. Příloha č. 14 – Turnaj Ctností a Neřestí

Přílohy

Příloha č. 1: Fauvelův dvůr Neřestí:

V následujícím seznamu jsou vyjmenovány všechny Neřesti vystupující v příběhu. Jejich popis vychází také z knihy, proto ty, které nejsou v knize více přiblíženy, jsou v seznamu jen jmenovány.

Po Fauvelově pravé ruce sedí:

Smyslnost (*Sensualité*)

Jako první vpravo od Fauvela sedí Smyslnost. Autor ji popisuje jako nepřítele Laskavosti a macechu Pohostinnosti, soupeřku Pravdy, chůvu Krutosti a matku veškerého hříchu (*mère de toute iniquité*). Je to žena, která nemá ráda nikoho jiného, jen sebe a v lásce druhých hledá svůj vlastní prospěch. Ona je ta, která má největší moc mezi Neřestmi ve Fauvelově paláci, spolu s Chlípností a Nestálostí.

Žádostivost (*Convoitise*)

Hned vedle Smyslnosti má své místo Žádostivost. Hubená, vyschlá osoba s bledou našedlou pletí, která dnem i nocí svádí krutý boj o to, aby získala víc. Celý její život je jedno velké utrpení, protože nikdy nemá dost. I kdyby se stala královnou, tak by vzápětí radši přetrpěla všemožná muka jen pro to, aby se stala císařovnou. Pro zisk by se postavila na hlavu a čím víc má, tím víc trpí nedostatkem.

Žárlivost (*Jalousie*)

Tato osoba je opakem Žádostivosti. Ona netouží po tom mít víc, chce to, co mají ti druzí, ať je to cokoliv. Pokud jsou šťastní, ona jim chce štěstí vzít, pokud jsou oblíbení, ona je bude za jejich nepřítomnosti pomlouvati. Usilovně se snaží, aby všechno dobro proměnila ve špatnost. Naštěstí se dá Žárlivosti ve světě vyhnout, protože se dá na venek lehce poznat podle výhružného obličejce, třesoucích se rtů, zkroucené tváře, bledé pleti, pevně stisknutým zubům a výstřední řeči.

Lakota (*Avarice*)

Svaté písmo o ní tvrdí, že je pramenem všeho zla. Čím déle Lakota existuje, tím víc mládne. Stáří ji nezpůsobuje úpadek, naopak ji posiluje.

Závist (*Envie*)

Další Neřestí v řadě je Závist, kterou Fauvel z duše nenávidí. Nedokáže se dobře vyjádřit o tom, co jí dělá dobře. Její snaha se ale obrací jen k jedné věci, a sice zoufat si nad úspěchem druhých a radovat se z jejich utrpení. Je to bytost, která je úplně slepá, ale za to velmi dobře slyší a ochotně naslouchá jakékoliv špatné zprávě, kterou pak ve vhodnou chvíli dokáže všude rychlostí blesku rozšířit.

Pomluva (*Calomnie*)

Pomluva je dcerou Zlolažnice¹⁵², která, aby mohla pomlouvat kudy chodí, jde spát velmi pozdě a vstává časně z rána a neustále je zaměstnána spřádáním nových špatností. Pomluva je přesně jako její matka. Stejně jako ona si libuje v hanění ostatních a pro výčítku nejde daleko. Nedokáže snést jakékoliv o někom řečené dobro. Je to jedovatá pijavice, která se živí dobrou pověstí druhých. Je to dlouhý had, který nepřestane vrhat svůj jed i přesto, že se dřív nebo později obrátí proti němu. Proto je stokrát lepší být zasažen mečem než touto jedovatou bytostí.

Nenávist (*Haine*)

Nenávist má sklon konat jakýkoliv druh zla.

Zášť (*Rancune*)

Zášť je všeobecně známá. Je schopna být tak krutou, že se navěky usídí v srdci, které nahlodává, a málokdy zapomene na svou zatrpklou. Nemá v úmyslu se za

¹⁵² Překlad Male bouche převzat z: GUILLAUME DE LORRIS. *Román o Růži*. Praha: Odeon, 1977. Živá díla minulosti (Odeon). s.143.

jakoukoliv cenu usmířit. Ona sama ale také nikdy nemůže dojít odpuštění, pokud se nebude chtít podřídít zákonům.

Truchlivost (*Tristesse*)

Truchlivost nerozveselí žádná dobrá zpráva.

Zlost (*Colère*)

Zlost není schopna učinit racionální rozhodnutí. Pod ranami biče netrpělivosti se vždy rozhodne pro tu nejhorší možnost.

Lenost (*Paresseuse-de-Bien-Faire*)

Zbytečnost (*Oiseuse*)

Ta představuje trvalé nebezpečí.

Krasavice (*Vénus*)

Krasavice lapá jak nahé, tak oblečené. Ztělesňuje přirozený hřích, jehož chuť nikdy neomrzí, stejně jako chuť zakázaného jablka. Co ji ale umrtvuje je stáří, nemoc a umírněnost.

Nenasytlost (*Gloutonnerie*)

Z přecpávání se pleť Nenasytlosti zakalila a potemněla.

Opilost (*Ivresse*)

Přemíra (*Débauche*)

Obě neřesti, Opilost i Přemíra, nebyly po celý svůj život schopny jíst nebo hladovět ve správný okamžik. Jejich děti z toho, že je přepíjely, pomřely.

Po Fauvelově levé ruce sedí:

Pýcha (*Orgueil*)

Pýcha sedí vedle Fauvela jako první zleva a své místo velmi okázale předvádí.

Domýšlivost (*Présomption*)

Opovržení (*Mépris*)

Rozhořčení (*Indignation*)

Prázdňá Koketnost (*Vaine Coquetterie*)

Prodejnost (*Vanterie*)

Arogance (*Arrogance*)

Bláhová Domýšlivost (*Folle Outrecuidance*)

Pokrytectví (*Hypocrisie*)

Pokrytectví na venek působí pokorně a skromně, ale ve svém srdci ukrývá Pýchu a jí podobné. Je to mistrně převleků. Jednou je za jeptišku, podruhé za ženu století, hned je z ní paní, hned zase služka. Tu chválí a tu šíří pomluvy. Ohání se slovy míru a války, prosbami a hudováním, jen aby se vysmívala Bohu.

Přetvářka (*Faux Semblant*)

Nestálost (*Versatilité/Inconstance*)

Nestálost, která se dokáže přeměnit s obrovskou rychlostí, má přes svá záda přehozený plášť plný panterů z proměnlivého materiálu. V jednu chvíli říká něco, ale ve chvíli, kdy má dojít na její slova, tak si začne protiřečit.

Dvojakost (*Duplicité*)

Dvojakost vždy mluví ve dvojsmyslech. Její promluvy nemají jen jednu stranu a to, co vyslovuje, nemusí být to, co si myslí.

Faleš (*Fausseté*)

Faleš je neřest, u které bychom byli schopni si představit, že je v ní trocha ctnosti, ale ona se vzápětí ukáže nepoctivá a prázdná. Je falešnější než kůra korkového dubu.

Nevděčnost (*Ingratitude*)

Nevděčnost je odsouzena celou společností, protože se zrodila pod nešťastnou hvězdou. Má velmi špatnou duši, ve které je mnoho krutosti. A komukoliv, kdo by chtěl její útrapy zmírnit, odmítá vyjádřit jakékoli své díky.

Nepravost (*Vilenie*)

Bytost, která se přede všemi prezentuje jako ctnostná a ušlechtilá a ač nemá žádné peníze, vyvažuje to svou znalostí dobrých mravů. Ve skutečnosti je ale zplozencem hanebné a nízké krve, protože byla počata v hříchu cizoložství.

Úzkost (*Angoisse*)

Úzkost je velmi pracovitá Neřest. V práci má tak na spěch, že ji vykonává i o nedělích či o svátcích, a tak se zřídka kdy stará o vyjadřování díky Bohu. Kohokoli, kdo takto práci přehání, Bůh nechrání, o tom píše jak Starý, tak Nový zákon.

Neřesti, které vystoupaly po žebříku, aby mohly být přímo u Fauvela, kterého milují:

Klam (<i>Tromperie</i>)	Plenění (<i>Pillage</i>)
Šejdířství (<i>Escroquerie</i>)	Věrolomnost (<i>Parjure</i>)
Švindl (<i>Imposture</i>)	Křivopřísežnice (<i>Fausse Promesse</i>)
Spekulantství (<i>Tripot</i>)	Prostopášnost (<i>Libertinage</i>)
Podvod (<i>Tricherie</i>)	Náhoda (<i>Jeu de Hasard</i>)
Vražda (<i>Meurtre</i>)	Kacířství (<i>Héresie</i>)
Zrada (<i>Trahison</i>)	Sodomie (<i>Sodomie</i>)

V celém sále se pak nachází mnoho dalších Neřestí. Tlačí se v tisících okolo Fauvela a jeho trůnu.

Seznam Neřestí na svatbě:

Neřesti seřazeny podle toho, jak jsou jmenovaný za sebou v knize, aby byla zachována jejich logická posloupnost.

Smyslnost (<i>Sensualité</i>)	Kurevnost (<i>Ribaudie</i>)
Smylstvo (<i>Fornication</i>)	Prostopášnost (<i>Débauche</i>)
Cizoložství (<i>Adultère</i>)	Zuřivost (<i>Courroux</i>)
Kupid (<i>Cupidon</i>)	Křivda (<i>Tort</i>)
Chťič (<i>Vénus</i>)	Hádka (<i>Querelle</i>)
Obžerství (<i>Gloutonnerie</i>)	Vražda (<i>Homicide</i>)
Pitka (<i>Beuverie</i>)	Pokrytectví (<i>Hypocrisie</i>)
Opilství (<i>Ivresse</i>)	Pýcha (<i>Orgueil</i>)
Přemíra (<i>Excès</i>)	Sžravost (<i>Acide</i>)

Drobná Krádež (<i>Larcin</i>)	Nactiutrhaní (<i>Médisance</i>)
Nesvár (<i>Discorde</i>)	Klam (<i>Tromperie</i>)
Zběsilost (<i>Furie</i>)	Podvod (<i>Tricherie</i>)
Kacířství (<i>Héresie</i>)	Lakota (<i>Avarice</i>)
Sodomie (<i>Sodomie</i>)	Proradnost (<i>Félonie</i>)
Žádostivost (<i>Convoitise</i>)	Lest (<i>Ruse</i>)
Touha (<i>Envie</i>)	Falešné Zdání (<i>Faux Semblant</i>)
Lež (<i>Mensonge</i>)	Smilstvo (<i>Fornification</i>)

A další, které již byly vyjmenovány dříve, jako součást Fauvelova dvora.

Příloha č. 2: Seznam Ctností v Románu o Fauvelovi

Všechny Ctnosti jmenované v následujícím seznamu vystupují, stejně jako Neřesti v Příloze č. 1, v románu. Pro lepší orientaci jsou řazeny abecedně.

<i>Bázeň před Bohem (Crainte de Dieu)</i>	<i>Pokání (Pénitence)</i>
<i>Cudnost (Chasteté)</i>	<i>Pokoj (Paix)</i>
<i>Čest (Honneur)</i>	<i>Poslušnost (Obéissance)</i>
<i>Dobrota (Bonté)</i>	<i>Poznání (Science)</i>
<i>Dvornost (Courtoisie)</i>	<i>Pravda (Vérité)</i>
<i>Hrdinství (Prouesse)</i>	<i>Pravost (Équité)</i>
<i>Jemnost (Douceur)</i>	<i>Prostota (Simplicité)</i>
<i>Kajícnost (Contrition)</i>	<i>Prozřetelnost (Providence)</i>
<i>Laskavost (Charité)</i>	<i>Přátelství (Amitié)</i>
<i>Lítost (Repentir)</i>	<i>Přízeň (Bienveillance)</i>
<i>Milodar (Aumône)</i>	<i>Skromnost (Humilité)</i>
<i>Mírnost (Modération)</i>	<i>Smilování (Miséricorde)</i>
<i>Modlitba (Oraison)</i>	<i>Soucítí (Pitié)</i>
<i>Moudrost (Sagesse)</i>	<i>Spravedlnost (Justice)</i>
<i>Naděje (Espérance)</i>	<i>Stálost (Constance)</i>
<i>Neposkvrněnost (Virginité)</i>	<i>Svědomy (Conscience)</i>
<i>Nevinost (Innocence)</i>	<i>Svornost (Concorde)</i>
<i>Odpuštění (Pardon)</i>	<i>Štěrnost (Largesse)</i>
<i>Odříkání (Abstinence)</i>	<i>Upřímnost (Franchise)</i>
<i>Poctivost (Honnêteté)</i>	<i>Věrnost (Loyauté)</i>

Vytrvalost (Persévérance)

Zdrženlivost (Tempérance)

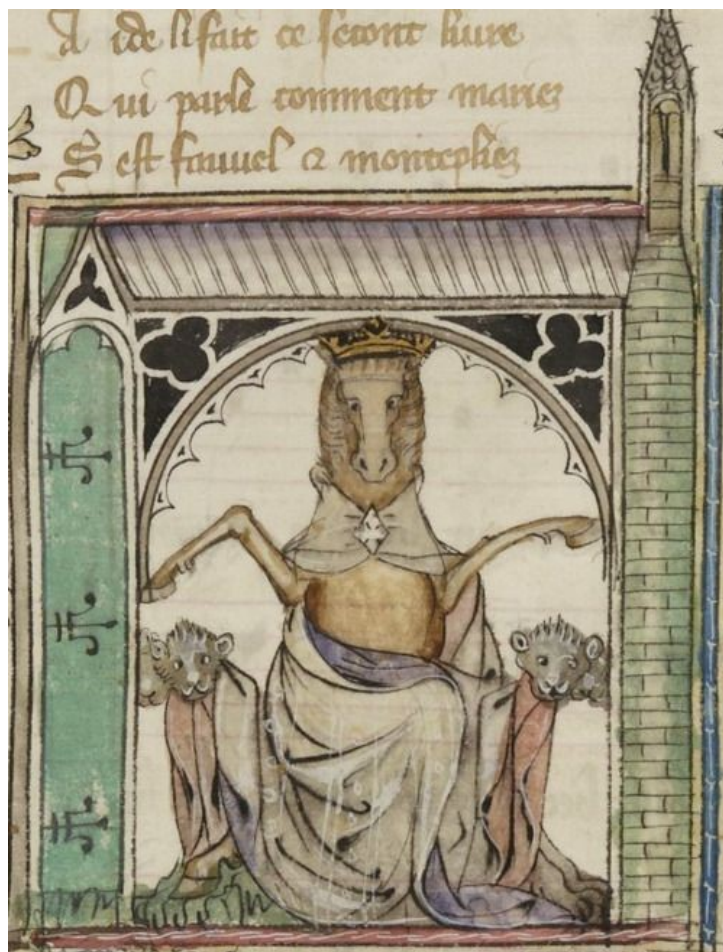
Zbožnost (Religion)

Zpověď (Confession)

Iluminace z rukopisu BnF fr. 146

Všechny následující přílohy vycházejí z:

Exemplář Národní knihovny v Paříži, signatura BnF fr. 146. Dostupné na *Gallica*, *Bibliothèque nationale de France*, [online], [2020-08-08]. Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8454675g.r=le%20roman%20de%20fauvel?rk=150215;2>

Příloha č. 3: Fauvel

Příloha č. 4: Fauvel ve své stáji

Příloha č. 5,6,7,8: Drbání Fauvela

Příloha č. 9: Fauvel se radí s Neřestmi

Příloha č. 10: Fortuna

Příloha č. 11: Fauvel se zasnuhuje s Prázdnou Slávou

Příloha č. 12: Svatební hostina

Příloha č. 13: Svatební noc a bujaré kočičiny

Příloha č. 14: Turnaj Ctností a Něžstí